

EESTI MAJANDUS

MAJANDUSE JA STATISTIKA AJAKIRI

Vastutav toimetaja: N. Kõstner. Väljaandja: Eesti Majanduspoliitiline Selts.
Toimetus ja talitus: Tallinn, Pikk tänav 40. Telefon 29-39.
Tellimise hind: aastas 500 mk., poolaastas 260 mk., väljamaale kahekordne.

8. köide

August 1926

Statistilised etüüdid Eesti põllu- majandusest.

N. Kõstner.

I. Rahva ühiskondlik kihitus ja tihedus.

Statistika Keskbüroo arvestuste järgi*) oli Eesti põllumajanduse toodang aastal 1924 miljon markades:

Põllutoodang	8.809
Loomatoodang	12.648
Kokku	21.457

Nende arvudega on hinnatud brutto-toodang, mida teatava õigusega vastu võib seada ja võrrelda tööstuse brutto-toodanguga, mis oli samal aastal 8.633 miljoni marka suurtööstuses ja 1.004 milj. marka kesktööstuses. Nii oleks põllumajanduse toodang tööstuse toodangu vastu ümarguselt nagu kaks ühe vastu. See on aga muidugi väga ebatäpne võrdlus, sest põllumajanduse ja tööstuse toodangu andmed sel kujul ei ole üldse võrreldavad. Põllumajandus valmistab veel praegu suurelt osalt enesele, aga mitte turu jaoks, kuna aga tööstus ainult turule tootleb. Sellepärast toidab ka põllumajandus palju suurema hulga rahvast kui tööstus, sest tema esimene ülesanne ei ole mitte kasu saamine, vaid põllumajanduses tegevate ülalpidamine. Nii oli 1922. aasta rahvalugemise järgi tegevuses põllumajanduses 58,8% kogu rahvast ja tööstuses ainult 15,2%, sellega vahekorrad ümarguselt nagu üks nelja vastu. Kui arvestada ainult aktiivselt töötajatega, siis saame vahekorrad veel enam põllumajanduse kasuks. Nimelt oli põllumajanduses tegevaid 1922. aastal 410.116 inimest ehk 58,5% kogu

*) A. Pullerits: Eesti majandusline arenemine viie aasta jooksul, Päevaleht, 1. maist 1926.

aktiivsetest töö suhtes ja tööstuses tegevaid ainult 83.787 ehk 13,4⁰/₀. Nii leiavad põllumajanduses küll paljud käed tegevust ja ka ülespidamist, kuid et, nagu juba näidatud, Eesti põllumajandus organiseeritud ei ole kapitalistlikul alusel, vaid toitlusmajapidamisena, siis ei olene majapidamise maht inimeste suhtes mitte sellest, kui palju majapidamine töötajaid käsa tarvitab, vaid suurelt osalt sellest, kui palju ta toita jõuab. Sellepärast annab põllumajandus vastavalt oma toodangule palju rohkema arvu inimestele ülespidamist kui tööstus.

Kapitalistliku valmistusviisi iseloomustavaks küljeks on, et valmistaja ei ole mitte tooteabinõude valdaja ja tegelikult tootjaks on palgatööline. Nii näiteks kuulus Eesti tööstuses ülespidamist saavast rahvast tooteabinõude omanikkude hulka 41,5⁰/₀ üldarvust kuna 58,5⁰/₀ kuulusid proletariseeritute hulka. Tooteabinõude omanikke, kes palgatööd tarvitasid, oli kogu rühmas ainult 5,7⁰/₀. Teiste sõnadega, iga kapitalistide rühma kuuluva ühiskonna liikme kohta tuli 10 proletariseeritud. Kui võtta ainult töö suhtes aktiivne rahvas, siis saame tööstuse kohta järgmised arvud:

	Arv	%
Peremehi palgatud töolistega	3.178	3,8
Peremehi palgatud töolisteta	29.607	35,4
Töölisi ja ametnikke	50.944	60,8

Nii tuli iga aktiivselt tegeva kapitalisti kohta Eestis mitte vähem kui 16 töolist – proletaarlast.

Eesti põllumajanduses on vahekorrad hoopis teised ja seda peaaesjalikult pärast läbiviidud agraar-reformi. Põllumajanduses kuulus üldisest arvust vastavasse ühiskondlikku kihti:

	Arv	%
Peremehi palgatud töolistega	105.440	16,2
Peremehi palgatud töolisteta	418.115	64,2
Töölisi ja ametnikke	127.209	19,6

Töö suhtes aktiivsest rahvast kuulus vastavatesse ühiskondlistesse kihtidesse:

	Arv	%
Peremehi palgatud töolistega	64.311	15,7
Peremehi palgatud töolisteta	267.023	65,1
Töölisi ja ametnikke	78.782	19,2

Sellega on siis ühiskondlikud vahekorrad põllumajanduses hoopis teistsugused, kui tööstuses. Palgatöölisi pidavate peremeeste % põllumajandusliku rahva üldarvust oli ainult 16,2 ja aktiivsetest koguni 15,7. Peremeeste poolt kasutatud palgaline tööjõud oli arvuliselt vaevalt suurem kui ettevõtjate eneste arv. Kuna tööstuses tuleb üks ette-

võtja 16 palgalise peale, tuleb põllumajanduses ühe ettevõtja kohta 1,25 töolist, teiste sõnadega palgatöö tarvitamine põllumajanduses oli võrdlevalt 12 korda väiksem kui tööstuses. Tegelikult ei olegi palgatööd tarvitaja taluperemees kellegi kapitalist, vaid suuremal hulgal juhtumistel tarvitab ta palgatöolist abijõuna, tehes ise sedasama tööd, mis palgalinegi. Kui sellelt seisukohalt ühiskondlikku kihitust Eesti põllumajanduses hindama hakata, siis võib otsusele tulla, et põllumajanduses tegev rahvas ühiskondlikult väga ühtlane on. Pere-meeste vahel palgatud tööjõuga ja samasuguste vahel ilma palgalisteta ei ole peaaegu ühiskondlikka vastolusid. Need vastolud võivad olla ainult palgaliste kihi vahel ühelt ja peremeeste kihi vahel teiselt poolt, ning kuna peremeeste kiht arvuliselt viis korda suurem on palgaliste kihist, siis on nii suur võimu ülekaal peremeeste kihil, et teda õigusega mitte üksi Eesti põllumajanduses, vaid ka kogu Eesti rahvamajanduse ulatuses valitsevaks kihiks võib nimetada, sest see põllumajanduslikkude peremeeste kiht teeb välja üldisest rahvaarvust üle 47%. See on igatahes meie põllumajandusele väga stabiilne alus, mis seda kindlamaks muutub, kui silmas pidada, et uuem seaduseandlus selle poole sihhib, et kogu seda kihti teha ühtlasi maaomanikkudeks (popsiseadus ja maa omanduseks andmise seadus).

Kui vaatluse alla võtta üksikute ühiskondlikkude kihtide vahekorrad maakondade kaupa, siis leiame sellel alal üksikute maakondade vahel õige suuri lahkuminekuid. Palgatöölistega peremeeste kiht näiteks kõigub 25,2% üldisest põllumajanduslikust rahvast Valgamaal, kuni 4% Petserimaal, ja palgalisteta peremeeste kiht 93,8% Petserimaal, kuni 53% Viljandimaal. Samuti langeb tööliste ja ametnikkude protsent 29,8 Valgamaal, kuni 2,2 Petseris. Vastavad andmed on toodud kõrvalseisvas tabelis, kus A, B ja C-ga on märgitud vastavalt peremehed palgaliste töölistega, peremehed palgaliste töölisteta ja töölised ja ametnikud.

Ühiskondlikkude kihtide prosentuaalne jaotus Eesti põllumajanduses:

Maakond	A	B	C
Võru . . .	13,8	69,7	16,5
Järva . . .	19,8	60,2	20,0
Harju . . .	19,5	59,1	21,4
Lääne . . .	12,6	73,8	13,6
Saare . . .	10,4	79,5	10,1
Pärnu . . .	20,8	57,2	22,0
Viljandi . . .	23,1	53,0	23,9
Tartu . . .	21,4	53,4	25,2
Valga . . .	25,2	45,0	29,8
Võru . . .	18,8	66,5	14,7
Petseri . . .	4,0	93,8	2,2
Eestis üldise . . .	16,9	65,1	17,7

Põllumajandusliku rahva ühiskondliku kihituse kõikumine on niivõrd suur, et ta paratamatalt selle nähtuse põhjuste järele sunnib ümber vaatama, või vähemalt küsima, missuguste teiste majanduslik-

kude nähtustega ta ühenduses seisab. Ainult Petseri kohta on küsimus algusest peale selge – Petseri seisab enne Stolõpini-aegsele hingemaa-korraldusele ajalooliselt nii lähedal, et seal põllumajanduslik proletariaat veel tekkida ei ole saanud. Senikaua, kui igal külakonna liikmel õigus oli maad saada, võis proletariseerimise protsess ainult aeglaselt areneda. Stolõpini (ja Eesti) maareformidel ei ole veel aega olnud külas ülearust rahvast luua, ja kui nad seda on loonud, siis ei leidnud see rahvas oma maakonna põllumajanduses tegevust, sest et talundid äärmiselt väiksed on. 1925. aasta üleskirjutuse järele ulatab Petseri talundi keskmine suurus ainult 12,7 hektarini ja oli seal talusid 30 ha ainult 3,2% üldarvust 23,4% vastu kogu Eestis.

Talundi suurus võiks küsimise alla tulla, kui faktor, mis põllumajandusliku proletariaadi tekkimises oma osa mängib ka kogu Eesti ulatuses, kuid lähemal vaatlusel näib, nagu ei oleks mõlema nähtuse vahel mingisugust rippuvust. Kõrvutades mõlemad read, saame järgneva tabeli:

Allnimetatud maakondades oli:

Maakond	C k/hi 0/0	Talundis keskmiselt põllumajanduslikku maad	Maakondade järjekord C%0 järele (v1)	Maakondade järjekord keskmise talundi suuruse järele (v2)	v1-v2	(v1-v2) ²
Petseri . . .	2,2	12,7	1	1	0	0
Saare . . .	10,1	26,9	2	7	-5	25
Lääne . . .	13,6	28,4	3	10	-7	49
Võru . . .	14,7	20,6	4	2	+2	4
Viru . . .	16,5	21,6	5	3	+2	4
Järva . . .	20,0	27,8	6	8	-2	4
Harju . . .	21,4	29,9	7	11	-4	16
Pärnu . . .	22,0	27,8	8	9	-1	1
Viljandi . . .	23,9	24,8	9	5	+4	16
Tartu . . .	25,2	23,8	10	4	+6	36
Valga . . .	29,8	25,6	11	6	+5	25

$$S(v_1-v_2)=19 \quad S(v_1-v_2)^2=180$$

Tarvitades K. Pearsoni n. n. järjekorra meetodi (difference method^{*)}), mille järele järjekorra korrelatsiooni koefitsient $\rho_{12}=1 - \frac{6 S (v_1-v_2)^2}{N(N^2-1)}$, millest järgneb korrelatsiooni koefitsient $r=2 \sin\left(\frac{\pi \rho}{6}\right)$

^{*)} K. Pearson: Mathematical Contributions to the theory of evolution — XVI. On further methods of determining Correlation. Draper's Company Research Memoirs Biometric Series IV. London, 1907, lhk. 15 ja edasi.

kus v_1 ja v_2 järjekorra numbrid mõlemas reas ja N vaatluste arv ($S(v_1 - v_2)^2$ on tabelis juba kalkuleeritud), saame

$$r_{12} = 1 - \frac{6 \times 180}{11(121-1)} = 1 - \frac{1080}{1320} = 0,18$$

ja vastavalt

$$r = 2 \sin 5,4^\circ = 0,19.$$

Sealjuures on selle koeffitsiendi võimalik viga üle $\pm 0,20^*$), teiste sõnadega arvestatud koeffitsiendil ei ole mingisugust väärtust.

Keskmiselt võetult oleneb talude väärtus ja majanduslik kaal Eestis muidugi tänase päevani mitte talu põllumajandusliku maa üldsuurusest, vaid tema põllupinnast. Ühe ja sama suurusega talu on aga põllupinna suuruse järgi väga mitmesugune, seda mõõda, missuguses maakonnas ta asub. Kui nüüd maakonnad ritta seada talundi keskmise põllupinna järgi ja neile kõrvale seada vastava maakonna põllumajandusliku proletariaadi protsent, siis saame peale mõne üksiku kõrvalekaldumise väga selge pildi, mis kahtlust ei jäta selle kohta, et talude keskmisel põllupinnal peaaegu määrav tähendus on põllumajandusliku proletariaadi võrdleva arvu kohta – mida rohkem on maakonnas talul keskmiselt põllumaad, seda suurem protsent põllumajanduslikust rahvast on proletariseeritud.

Teiselt poolt on proletariseerumine teatavasti alati teatava majandusliku arengu tasapinna tunnus, ning sellelt seisukohalt vaadatuna peaks olema olema mingisugune rippuvus maakonna üldise põllumajandusliku arenemisastme ja põllumajandusliku rahva proletariseerumisastme vahel. Põllumajandusliku arengu tunnusena võtame musta kesa % üldisest põllumaast.

Peale selle tekib muidugi küsimus, millest oleneb talude keskmine põllumaa suurus. Et selle küsimuse võimaliku lahenduse kohta praegu vähemalt näpunäidetki saada, lisame siia veel juure põllu protsendi üldisest põllumajanduslikust maast üksikutes maakondades, mille tagajärjena saame järgnevad statistilised read:

*) r võimalik viga järgneb selle meetodi järgi valemist: $0,70633 \frac{1-r^2}{\sqrt{N}}$
 $(1+0,042r^2+0,008r^4\dots)$. (K. Pearson, loc. cit., lhk 31).

Käesoleval juhusel on jaotus väga ebanormaalne ja sellep annab täpne produktide meetod kõrgema koeffitsiendi, nimelt $r=0,58 \pm 0,14$, kuid selle koeffitsiendi saame ainult sellep., et Petseri maakond ebanormaalselt väikeste talude ja vähese proletariaadiga on, mis vaatluste väikese arvu juures kogu kalkultatsioonile oma piiseri peale vajutab. Ilma Petseri maakonnata on korrelatsiooni koeffitsient kümne maakonna kohta ainult $r=0,34 \pm 0,19$, s. i. samuti väga ebamäärane suure võimaliku vea tõttu.

Maakonnad	Talundi keskmine põllupind maakonnas ha	C-kihl 0/0	Kesa 0/0 põllumaast	Põllu 0/0 põllumajanduslikust maast
Valga . . .	12,0	29,8	14,0	57,0
Tartu . . .	10,6	25,2	14,3	55,3
Võru . . .	10,5	14,7	13,0	61,0
Järva . . .	10,0	20,0	15,4	44,1
Pärnu . . .	9,0	22,0	14,3	37,8
Viljandi . . .	8,8	23,9	14,0	40,1
Viru . . .	6,9	16,5	15,7	38,0
Harju . . .	6,7	21,4	16,4	26,6
Lääne . . .	5,5	13,6	22,2	21,4
Petseri . . .	5,2	2,2	18,2	55,1
Saare . . .	4,2	10,1	28,5	17,2

Juba nende ridade lihtsal vaatlusel paistab silma nende rippuvus. Proletariseerumine on seda väiksem, mida väiksem on maakonna talundi keskmine põllupind. Kesa protsent on seda suurem, mida väiksem on proletariseerumine ja seesama käib ka põlluprotsendi kohta, põllumajanduslikust maast, peale ühe teravama erandi, nimelt Petseri, missuguse maakonna majanduslikkude iseäralduste peale juba eelpool tähelpanu sai juhitud. Kui nüüd nummerdada eelmise eeskujul üksikud maakonnad nende järjekorra järele üksikutes ridades, siis saame järgmised järjekorra numbrid:

	Talundi keskmine põllupind maakonnas ha.	C-kihl 0/0	Kesa 0/0	Põllu protsent põllumajanduslikust maast	Järjek. vahe a ja b vahel $(v_a - v_b)$	$(v_a - v_b)^2$	Järjek. vahe b ja c vahel $(v_b - v_c)$	$(v_b - v_c)^2$	Järjek. vahe b ja d vahel $(v_b - v_d)$	$(v_b - v_d)^2$
	a	b	c	d						
Valga . . .	1	1	2	2	0	0	-1	1	-1	1
Tartu . . .	2	2	5	3	0	0	-3	9	-1	1
Võru . . .	3	8	1	1	-5	25	+7	49	+7	49
Järva . . .	4	6	6	5	-2	4	0	0	+1	1
Pärnu . . .	5	4	4	8	+1	1	0	0	-4	16
Viljandi . . .	6	3	3	6	+3	9	0	0	-3	9
Viru . . .	7	7	7	7	0	0	0	0	0	0
Harju . . .	8	5	8	9	+3	9	-3	9	-4	16
Lääne . . .	9	9	10	10	0	0	-1	1	-1	1
Petseri . . .	10	11	9	4	-1	1	+2	4	+7	49
Saare . . .	11	10	11	11	+1	1	-1	1	-1	1

$$S(v_a - v_b) = 8 \quad S(v_b - v_c) = 9 \quad S(v_b - v_d) = 15$$

$$S(v_a - v_b)^2 = 50 \quad S(v_b - v_c)^2 = 74 \quad S(v_b - v_d)^2 = 144$$

Sellest järgnevad järjekorra korrelatsiooni koefitsient ρ ja korrelatsiooni koefitsient r , nagu alamal:

$$q_{ab} = 0,773$$

$$q_{bc} = 0,664$$

$$q_{bd} = 0,341$$

$$r_{ab} = 0,787 \pm 0,084$$

$$r_{bc} = 0,682 \pm 0,116$$

$$r_{bd} = 0,348 \pm 0,210$$

Neist koeffitsientidest järgneb, et põllumajandusliku rahva proletariseerumine õige kõrgel määral ärarippuv on keskmise talundi põllupinnast maakonnas. Vähem, kuid siiski tuntavalt ärarippuv on ta kesa protsendist, teiste sõnadega maakonna põllumajanduslikust arenemisastmest. Hoopis väike on rippuvus põllu protsendist, nii väike, et võimalikku viga ja ühtlasi maakondade väikest arvu arvesse võttes, sellest kui kindlast nähtusest rääkida ei või. Sellepärast võib ainult kindlasti oletada, et keskmise talundi põllumaa suurus, samuti ka maakonna majandusliku arengu aste, nähtavalt põllumajandusliku proletariaadi võrdleva suuruse ära määravad. Muidugi ei suuda siin paljas statistiline analüüs küsimuse peale vastata, mis põhjus on, mis tagajärg s. t. kas talud maakonnas sellepärast suuremad on, et seal põllumajanduslik proletariaat arenenud on, või ümberpöördukt; samuti kas kesa protsent maakonnas suur on, et seal proletariaati ei ole, või on seal sellepärast põllumajanduslikku proletariaati vähe, et kesa protsent suur on.

Et põllumajanduses tegemist on rohkem tootlusmajapidamisega kui tööstuses, järgneb muu hulgas sellest, et keskmine perekond

(sugulus-perekond – ainult vanemad lastega) põllumajanduses hoopis suurem on kui tööstuses. Nimelt oli keskmine sugulusperekond põllumajanduses 1922. a. üldrahvalugemise järele 3,9 liikmeline, kuna ta tööstuses oli ainult 3,0 liikmeline. Võttes perekonna leibkonnana, saame vastavad arvud: põllumajanduses – 4,6, tööstuses – 3,4. Siin on huvitav märkida, et üksikutes ühiskondlikkudes kihtides vahed leibkonna suuruse vahel õige tuntavad olid. Keskmine leibkonna suurus oli A-kihis 4,4, B-kihis – 5,0, C-kihis – 3,5, s. t. viimases kihis peaaegu sama suur kui tööstuseski. Siin on

Maakond	Põllumajandusliku proletariaadi profs.	Keskmine peade arv leibkonnas
Pelseri . . .	2,2	5,7
Saare . . .	10,1	4,9
Lääne . . .	13,6	4,7
Võru . . .	14,7	4,7
Viru . . .	16,5	4,6
Järva . . .	20,0	4,4
Harju . . .	21,4	4,5
Pärnu . . .	22,0	4,4
Viljandi . . .	23,9	4,2
Tartu . . .	25,2	4,4
Valga . . .	29,8	4,4

eriti huvitav perekonna suuruse geograafiine levinemine. Loomulikult peab maakonna keskmine leibkond seda väiksem olema, mida suurem on kusagil maakonnas põllumajandusliku proletariaadi kiht, sest et selle viimase leibkond väike on. Kõrvutades perekonna suuruse

ja põllumajandusliku proletariaadi protsendi maakondades, saame eelmise tabeli (lhk. 261.) Rippuvus on peaaegu täielik, sest $r =$ ümarguselt 0,96. Kõige huvitavam fakt on siin muidugi ajalugu, et B-kihi leibkond kõige suurem on. Et selles leibkonnas teenijad ja töölised puuduvad, siis näib küll tõendatud olema, et sellesse leibkonda liikmed ei kuulu mitte nii palju töö pärast, kui lihtsalt sellepärast, et nad ennast selle leibkonna varal toidavad. Selle põhjenduseks võivad olla kõrvalseisvad read:

Sellega näib kindlasti tõestatud olema, et leibkond seda suurem on, mida väiksem kusagil maakonnas keskmise talundi põllupind. Et maakonnad oma põllumajanduslikus arengus üldiselt seda kõrgemal seisavad, mida suurem on keskmises talundis põllupind, siis võib ühtlasi kinnitada, et leibkond seda suurem on, mida vähem arenenud teatud maakond

Maakond	Talundi keskm. põllupind maak. ha.	Peade arv leibkonnas
Valga . .	12,0	4,9
Tartu . .	10,6	4,9
Võru . .	10,5	5,0
Järva . .	10,0	4,7
Pärnu . .	9,0	4,9
Viljandi . .	8,8	4,5
Viru . .	6,9	4,9
Harju . .	6,7	4,9
Lääne . .	5,5	5,1
Petseri . .	5,2	5,7
Saare . .	4,2	5,1

millist järgneb endisel arvestusviisil $\rho = 0,652$ ja vastav $r = 0,667$.

Maakond	100 ha. põllumaa kohta tuleb põllum. tegevaid	Talundi keskm. põllupind maakonnas
	y *)	x
Saare . .	116,0	4,2
Lääne . .	88,1	5,5
Petseri . .	81,3	5,2
Harju . .	71,8	6,7
Viru . .	66,6	6,9
Viljandi . .	55,0	8,8
Pärnu . .	54,1	9,0
Järva . .	48,6	10,0
Tartu . .	46,8	10,6
Võru . .	46,6	10,5
Valga . .	41,6	12,0

on, teiste sõnadega, mida madalamal arenemisastmel maakond seisab, seda vähemal määral kasutatakse maakonna põllumajanduslik tööjõud ära ja loomulikult peab maakond seda vähem oma produkte turule saatma, sest saavutatud produkt läheb majapidamise enese toitmiseks.

Veel teravamal kujul tuleb viimati nimetatud vähene tööjõu ära kasutamine põllumajanduses avalikuks mahajäänud ja väikeste talunditega maakondades, kui vaadelda põllumajandusliku rahva tihedust maakondade kaupa. Suurema osa tööjõust tarvitab muidugi põllumajanduses põld ja sellepärast on täiesti loomulik kui põllumajandusliku

*) Vaata „Rahva tööala ja ühiskondline kihitus“. 1922 a. üldrahvalugemise andmed, vihk 3 lhk. 40.

rahva tihedust arvestada põllumaa kohta. Read, mis vahekorda sel alal valgustavad, on toodud eelmises tabelis lhk. 262.

Nende kahe rea vaatlusel ei ole meil tegemist enam mitte rippuvuse, s. t. korrelatsiooni vahekorraga, mis oleks meie lihtsنداتud kalkulatsiooni viisi juures peaaegu täpselt = 1 *), vaid puhtfunktsionaalse vahekorraga. Kui võtta talundi põllupinna keskmine suurus = x ja põllumajandusliku rahva tihedus = y, ning kanda vastavad koordinaadid diagrammile (v. diagramm nr. 2), siis näeme kohe, et meil tegemist on mingisuguse paraabolilise funktsiooniga $y = bx^a$, mille leidmiseks lihtsam on mõlemaid pooli logaritmeerida, et saada esimesestmelist sirgjoonelist funktsiooni:

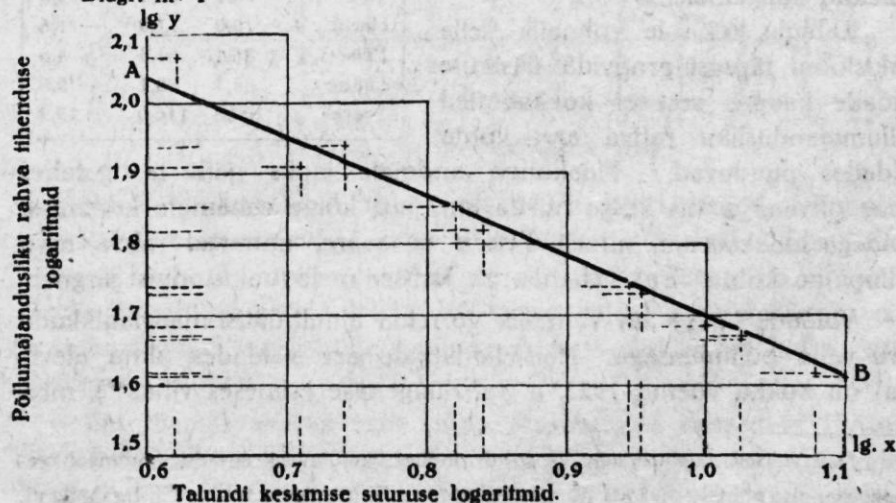
lg x	lg y
1,0792	1,6191
1,0253	1,6684
1,0253	1,6702
1,0000	1,6866
0,9542	1,7332
0,9445	1,7404
0,8388	1,8202
0,8261	1,8551
0,7160	1,9101
0,7404	1,9450
0,6232	2,0645

$$\lg y = \lg b + a \lg x \dots \dots \dots (1)$$

Logaritmeerides vastavaid andmeid, saame ülemise tabeli.

Kui nüüd logaritmid võtta koordinaatideks ja kanda vastavalt diagrammile, siis näeme, et üksikud punktid üsna seadusepäraselt ühel joonel asuvad ja sellega meie oletus funktsiooni tüübi kohta õige oli

Diagr. nr. 1

*) Harilikku produktide meetodi järgi arvestades saame korrelatsiooni koeffitsiendi $r = 0,837 \pm 0,06$. Ehk r küll õige kõrge on, on ta siiski hulga väiksem kui oodata võiks ja seda nimelt sellep., et r kalkulatsioon sirgjoonelist proportsionaalset rippuvust oletab, kuna meil siin tegemist on mitte sirgjoonelisest, vaid kõvera funktsiooniga. Niihästi x kui y vähenevad maakonnast maakonda küll mõlemad, kuid mitte proportsionaalselt, vaid mingisuguses teises vahekorras.

(v. diagr. nr. 1). Kohandades neile punktidele sirgjoone minimaalkvadrantide teooria põhjal, saame a ja lgb jaoks järgnevad kaks võrrandit:

$$\begin{aligned} 8,933 a + 9,773 lgb &= 17,309 \\ 9,773 a + 11 lgb &= 19,714^*) \end{aligned}$$

kust järgneb $a = -0,824$ ja $lgb = 2,5243$ ning oleks sellega võrrand logaritmites $lg y = -0,824 lg x + 2,5243$.

Selle võrrandi põhjal on kantud diagr. nr. 1, sirgjoon A B.

Paraaboli võrrand (1) oleks sellega $y = 334,45 x^{-0,824}$, sest $2,5243 = lg 334,45$. Viimase võrrandi järele kalkuleeritult tuleks põllumajandusliikude elanikkude tihedus 100 ha põllumaa kohta, nagu kõrvalseisval tabelil:

Neil andmetel on joonestatud diagramm nr. 2.

Selle järele on lahkumine teoreetilise kurve ja faktiliste andmete vahel kaheksas maakonnas alla 3% ja ainult kolmes kõige tihedamalt asustatud maakonnas ulatavad lahkuminekud kaugemale.

Kahjuks ei ole võimalik selle funktsiooni täpsust proovida üksikute valdade kaupa, sest et kokkuvõtted põllumajandusliku rahva arvu kohta

valdades puuduvad. Maakonna andmete jaoks näib ta igatahes täpne olema, ja mis kõige huvitavam, just kõige vähemate keskmiste taludega maakonnad, nimelt Pelseri ja Saare, annavad rahva arvu põllupinna kohta veel tihedama kui see meie funktsioonist järgneb.

Valdade kaupa on võimalik võrrelda ainult üldist maaelanikkude arvu valla põllupinnaga. Maa-elanikkude arv valdades (ilma aleviteta) on kokku võetud 1922. a. rahvalugemise esimeses vihus**), mis-

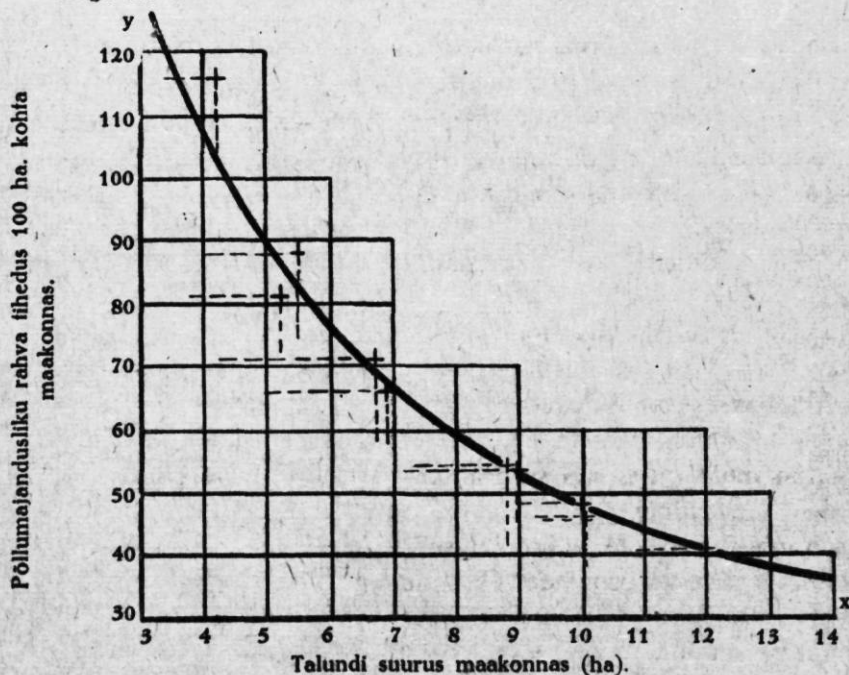
	Teoreetiline	Faktiline	Vahe
Valga . . .	43,2	41,6	+ 1,6
Võru . . .	47,8	46,6	+ 1,2
Tartu . . .	47,8	46,8	+ 1,0
Järva . . .	50,1	48,6	+ 1,5
Pärnu . . .	54,5	54,1	+ 0,4
Viljandi . . .	55,7	55,0	+ 0,7
Viru . . .	68,1	66,1	+ 2,0
Harju . . .	70,0	71,8	- 1,8
Pelseri . . .	86,1	81,3	+ 4,8
Lääne . . .	82,3	88,1	- 5,8
Saare . . .	102,8	116,0	- 13,2

*) Arvulised koeffitsiendid neis võrrandites kujutavad enesest minimaalkvadrantide teooria põhjal: $8,933 = \sum (lg x)^2$, $9,773 = \sum (lg x)$, $17,309 = \sum (lg x) (lg y)$, $19,714 = \sum (lg y)$ ja 11 = maakondade (vaatluste) arvu. Summad on kalkuleeritud tekstis toodud kahest logaritimide reast. Nende pikkade kalkulatatsioonide efitoomine siin kohal oleks asjata.

***) Rahva demograafiline koosseis ja korteriolud Eestis; R. Stat. Keskbüroo väljaanne, lhk. 79 ja edasi.

suguste andmete põhjal ning aluseks võttes põllupinda 1925. a. üleskirjutuse järele maarahva tihedus 100 ha. põllumaa peale üksikutes valdades on kalkuleeritud ning selle põhjal kokku seatud korrelatsiooni tabel keskmise talundi põllupinna suuruse ja maaelanikkude arvu vahel 100 ha. põllumaa kohta (vaata tabel lhk. 266) Kahjuks on üld-

Diagr. nr. 2

lugemise ja põllumajandusliku üleskirjutuse vahel hulgal juhtumistel valdade piire muudetud ja valdu lahutatud ja liidetud, mida kalkuleerimise juures mitte võimalik ei olnud arvesse võtta. Niisama sündis üldrahvalugemine talvel, mil suuremad metsatööd käimas olid, ja sattusid need metsatöölised nende valdade elanikkude hulka, mille piirides nad töötasid.

On olemas samuti rida valdu, kus asuvad suuremad tööstusettevõtted, milles tegev tööstuslik rahvas muidugi vastavas vallas rahva tihedust üle määra suurendab, ning lõpuks ei või meelest minna lasta, et niihästi mere- kui ka peipsiäärsetes valdades kalamehed õige tuntavalt rahva tihedust põllumaa suhtes suurendavad, ja et just neis rannaäärsetes valdades ka kõige vähemad talundid asuvad. Vallad elanikkude arvuga üle 150 inimese 100 ha. põllu kohta asuvad kõik randadel ehk eralduvad mõnes teises suhtes erakorraliste valdade

Eesti valdade jagunemine talu keskmise põllupinna suuruse ja maaelanikkude arvu järel 100 ha põllumajandusliku maa kohta.

Talu suurus ha. Kahava lihe- dus	Talu suurus ha.																	Kokku	Horisontaal- riidade keskmised	
	0-1	1-2	2-3	3-4	4-5	5-6	6-7	7-8	8-9	9-10	10-11	11-12	12-13	13-14	14-15	15-16	16-17			üle 17
20-30	—	—	—	—	—	—	—	—	(1)	—	(1)	—	—	—	—	—	—	(2)	(10,5)	
30-40	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	1	—	2	5	16,5
40-50	—	—	—	—	(1)	—	—	—	—	3	9	9	8	4	3	1	1	38	12,8	
50-60	—	—	—	—	—	—	—	4	8	18	15	17	11	4	—	2	2	81	11,9	
60-70	—	—	—	—	—	—	3	12	17	9	8	1	1	—	—	—	—	51	9,8	
70-80	—	—	—	—	—	9	12	17	4	3	3	—	—	—	—	—	—	48	8,3	
80-90	—	—	—	—	4	13	7	6	1	—	1	—	—	—	—	—	—	32	7,2	
90-100	—	—	—	1	9	7	4	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	25	6,5	
100/10	—	—	—	5	7	3	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	17	5,6	
110/20	—	—	—	3	5	—	1	—	(1)	—	—	—	—	—	—	—	—	9	5,4	
120/30	—	—	—	4	3	—	—	—	—	—	—	(1)	—	—	—	—	—	7	4,9	
130/40	—	—	—	1	4	2	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	10	5,5	
140/50	—	—	—	—	3	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	4,8	
150/60	—	—	—	3	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	4,5	
160/70	—	—	—	4	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	4,0	
170/80	—	—	—	3	—	(1)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	3,5	
180/90	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	(4,0)	
190/200	—	—	—	2	1	—	(1)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	(3,8)	
200/10	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	(3,5)	
210/20	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	(3,5)	
220/30	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
230/40	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	(2,5)	
240/50	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	(2,5)	
250/60	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
260/70	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	(2,5)	
270/80	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
280/90	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	(3,0)	
290/300	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
300/10	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
310/20	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	(2,5)	
320/30	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
330/40	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	(1,5)	
üle 340	1	3	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	(1,8)	
Kokku	1	4	8	19	23	35	33	30	44	30	33	36	27	21	9	4	3	5	365	

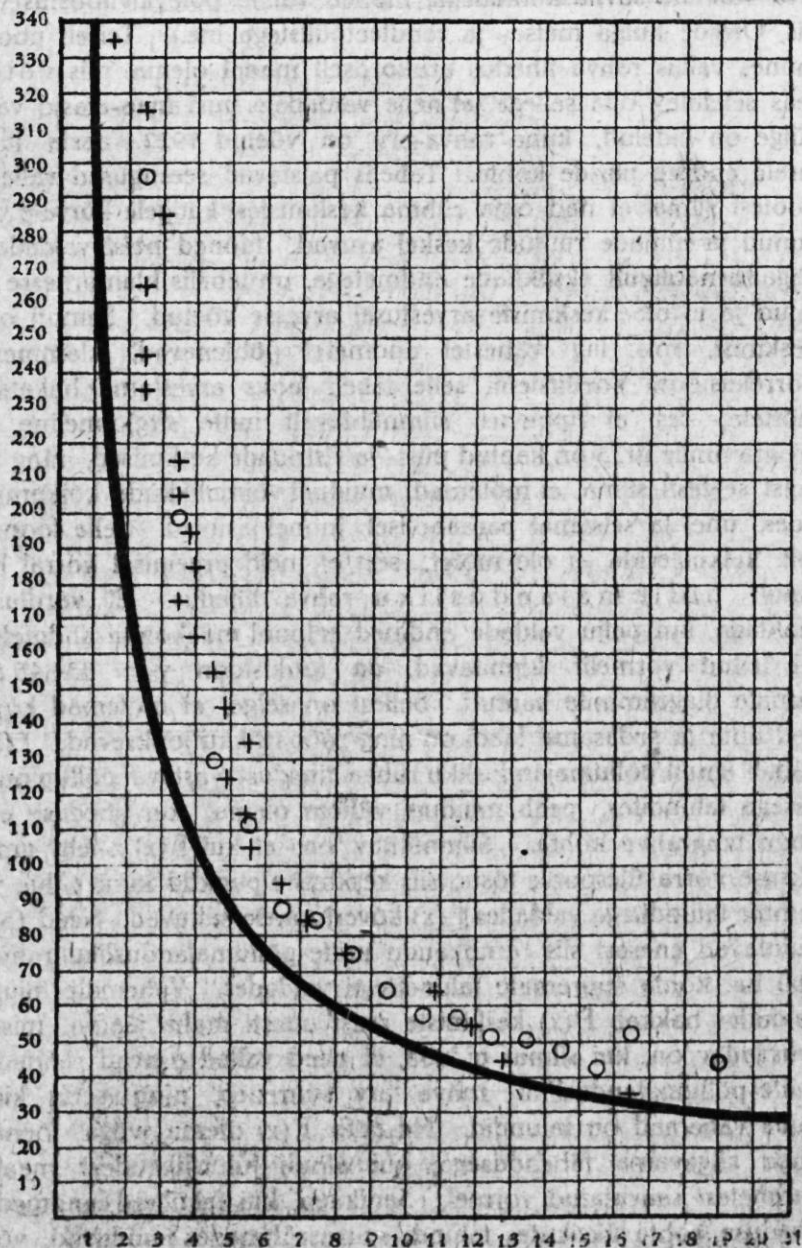
Keskmi-
sed (32,291) (608) 296 199 129,8 112,1 87,7 81,3 75,0 61,3 58,6 57,2 52,0 50,7 48,3 42,5 52,3 45,0

hulka. (Saku Tallinna läheduses, Jõealme puupapivabrikuga, Uderna, Elva väikeste suvituskohtadega, mõned vallad põlevkivitööstuse rajoonis, Orajõe hulga metsa- ja raudteetööstustega jne.). Teiselt poolt näib mõnes vallas rahva tihedus arukordselt madal olema, mis võib muu seas seletatav olla sellega, et neile valdadele uusi maa-alasid vahepeal külge on liidetud, kuna rahva-arv on võetud 1922. aasta lugemise järele endiste piiride kohta. Tabelis paistavad seesugused vallad selle poolest silma, et nad oma rühma keskmistest kaugele kõrvale on kaldunud ja tühjade ruutude keskel asuvad. Mõned neist valdadest, kui väga tõenäolikuks ekslikkude andmetega, on tabelis klambritesse mahutatud ja ei ole keskmiste arvestusel arvesse võetud. Samuti on osa keskmisi, mis liig vähestel andmetel põhjenevad, klammerdatud. Korrelatsiooni koeffitsienti selle tabeli jaoks arvestama hakata oleks mõttetu, sest et rippuvus silmnähtavalt mitte sirgjooneline ei ole. Diagrammile nr. 3 on kantud püst- ja ristridade keskmised, ning paistab neist selgesti silma, et mõlemad, kuidugi võimalikkude kõikumiste piirides, ühel ja selsamal paraabolisel joonel asuvad. Selle joone valemit kalkuleerida ei ole mõtet, sest et meid praegusel korral huvitab ainult põllumajandusliku rahva tihedus. Et võrdlust võimaldada, kui palju valdade andmed eelpool maakonna-andmete põhjal leitud vormelit kinnitavad, on funktsioon $y = 334,45 x^{-0.824}$ samale diagrammile kantud. Sellest on selge, et mõlemad kõverjooned ühte ja sedasama laadi on ning rõõbastikku jooksevad. $F(x)$, mis näitab ainult põllumajandusliku rahva tihedust vastava põllupinna suurusega talundites, peab kuidugi vähem olema, kui tiheduse andmed kogu maarahva kohta. Silmnähtav on, et kui $F(x)$ x -telg umbes 15 üksuse võrra ülespoole tõsta, siis keskmiste punktid kuni 6 ha. ja suuremate talunditega valdades $F(x)$ kõverjoonele sattuvad. Need 15 üksust kujutavad enesest siis umbkaudu mitte-põllumajandusliku rahva arvu 100 ha. kohta suuremate talunditega valdades. Vähemate talunditega valdades hakkab $F(x)$ keskmiste reast uuesti maha jääma, mis täiesti arusaadav on, kui silmas pidada, et need vallad asuvad randadel, kus mitte-põllumajandusliku rahva arv suureneb, ning seda kiiremini, mida vähemad on talundid. Nüüd näib $F(x)$ olema väga tõenäolikuks palju sügavama tähendusega, kui ainult juhuslikkudest maakonna-andmetest saavutatud vormel. Senikaua, kui faktilised andmed rahva tiheduse kohta üksikutes talundi suurusrühmades puuduvad, võib selle tiheduse kohta $F(x)$ põhjal otsusi teha, mis väga tõenäolikuks on.

Puht-geograafilise ülevaate saamiseks selle kohta, missugune maa-rahva tihedus põllumaa suhtes üksikutes valdades on, ja missu-

Diagr. nr. 3.

Rahva tihedus põllumaa suhtes 100 ha. kohta.

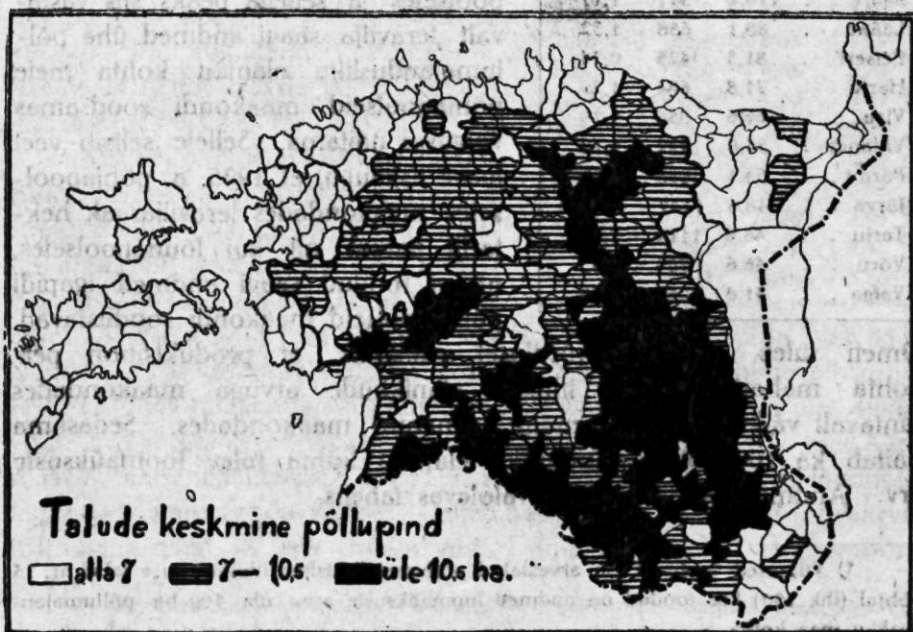

Talude keskmine põllupind

Kart. nr. 1

Kart. nr. 2

gusel määral see tihedus oleneb talundite keskmisest suurusest, on joonistatud kartogrammide nr. 1 ja 2, kus mõlemal vallad on jaotatud kolme rühma – vähese tihedusega ning väikeste taludega (valge), keskmise tihedusega ja keskmiste taludega (viirutatud) ja suure tihedusega ning suurte taludega (must). Kartogrammide võrdlusel paistab selgesti silma, et värvi tihedus mõlematel üldistes joontes vastupidine on.

Kuna vähema põllupinnaga talunditega maakonnad ühtlasi ka meie kõige enam mahajäänud maakondade hulka kuuluvad, järgneb sellest juba iseenesest, et põllumajanduses tegeva rahva produktiivteed seda väiksem on, mida tihedamalt ta asub.

Selle väite otsekoheseks tõenduseks on alamaal toodud andmed teraviljasaagi kohta a. 1925, arvestatud ühe põllumajandusliku elaniku kohta kilogrammides, ja loomaüksuste arvu kohta, mis tuleb ühe põllumajandusliku elaniku peale *).

Maakonnad	Elanikkude arv	Teravilja saak kg.	Loomaüksused
	100 ha põllu kohta	ühe põllum. elaniku koh' a. 1925	ühe põllum. elaniku kohta
	a	b	c
Saare . .	116,0	517	1,17
Lääne . .	88,1	658	1,32
Petseri . .	81,3	425	0,74
Harju . .	71,8	684	1,29
Viru . .	66,6	856	1,19
Viljandi . .	55,0	922	1,72
Pärnu . .	54,1	838	1,52
Järva . .	48,6	1147	1,47
Tartu . .	46,8	1114	1,50
Võru . .	46,6	904	1,33
Valga . .	41,6	1067	1,58

Muidugi ei näita need andmed kogu põllumajandusliku toodangu väärtust, kuid nad pildistavad tähtsat osa sellest toodangust. Pealegi on teravilja kasvatus meie põhjapoolsetes enam mahajäänud maakondades palju rohkem esiplaanil kui lõunapoolsetes ja sellega peaks siis vastavalt teravilja saagi andmed ühe põllumajandusliku elaniku kohta meie põhjapoolseid maakondi soodsamas valguses näitama. Sellele seltsib veel juure ajalugu, et 1925. a. põhjapoolsetes maakondades teraviljasaak hektarilt parem oli kui lõunapoolsetes, nii ei toodud saagi andmed igapidi põhjapoolseid maakondi soodustavad

Ometi tuleb andmete võrdlusel avalikuks, et tootmine peaaegu kohtade mahajäänud ja tiheda elanikkude arvuga maakondades tuntavalt väiksem oli kui enam edenunud maakondades. Sedasama näitab ka 100 põllumajandusliku elaniku kohta tulev loomaüksuste arv. Andmed on toodud kõrvalolevas tabelis.

*) Viimased andmed on arvestatud põllumajandusliku üleskirjutuse tabel nr. 13 põhjal (lhk 150) kus toodud on andmed loomaüksuste arvu üle 100 ha põllumajandusliku maa kohta.

Kalkuleerides eelpooltoodud viisil korrelatsiooni koeffitsiendid teraviljasaagi ja elanikkude tiheduse ning loomaüksuste ja elanikkude tiheduse vahel, saame

$$\rho_{ab} = 0,814 \text{ ja vastav } r = 0,826$$

$$\rho_{ac} = 0,700 \text{ " " } r = 0,717$$

Sellega on korrelatsioon nende ridade vahel õige kõrge ja järgneb sellest, et teraviljasaak ühe põllumajandusliku elaniku kohta seda väiksem on, mida suurem arv elanikka tuleb 100 ha. põllumajandusliku maa kohta, ning sama seadusepärasus tuleb avalikuks loomaüksuste kohta.

Sedasama asjalugu võib teisiti pildistada. Kui arvestada põllumajanduslike elanikkude arv ühe talundi kohta ja see kõrvutada talundi keskmise põllupinna suurusega, siis saame kõrvalseisvad read, millest selgub, et talundi suurus talundis tegevate arvu peale peaaegu sugugi ei mõju. Valga maakonna 12 hektarilise põlluga talundis elab 5,2 elanikku, kellest 3,3 aktiivselt tööst osa võtavad, ja Saaremaa talundis 4,2 ha põllupinnaga elab 4,9 hinge, selle hulgas 3,2 aktiivset. Talu põllupinna vähenemine kolm korda toob enesega kaasa vaevalt 5% elanikkude vähenemise. Rippuvus nende ridade vahel on vaevalt märgatav ja ei tasu arvestust.

Kui eeltoodud arvestustesse katsuda süveneda, siis sattub rahvaarvu suurendamise politika meil teatud mõttes umbkotti, niikaua kui seda poliitikat põllumajandusliku rahva arvel kavatsetakse ajada. Peitseri, kus maal kilomeetri kohta tuleb 35,2 elanikku Eesti keskmise 17,5 vastu, näitab väga uskuma panevalt, kuhu teatud agraar-politikat ajades rahvaarvu ka viletsal maapinnal üles ajada võib. Eeltoodud arvestused näitavad selle politika jaoks teed – maa äärmuseni minev tükeldamine, põllupidamine esisade viisi, põllumajanduses tegevate väikene produktiivsus, – need näivad olema abinõud rahvaarvu tõstmiseks maal ja selle rahva maal kinnihoidmiseks. Ümberpöör-

Maakond	Talundi keskmine põllupind	Kokku	Ühe talundi kohta tuli põllumajanduslikka*) elanikka
			Selle hulgas aktiivseid
Valga . . .	12,0	5,20	3,34
Võru . . .	10,6	4,92	3,19
Tartu . . .	10,6	5,02	3,28
Järva . . .	10,0	4,65	2,88
Pärnu . . .	9,0	4,97	3,27
Viljandi . . .	8,8	4,96	3,29
Viru . . .	6,9	4,55	2,89
Harju . . .	6,7	4,98	3,15
Lääne . . .	5,5	4,76	2,91
Peitseri . . .	5,2	4,80	2,87
Saare . . .	4,2	4,94	3,16

*) Üldrahvalugemises käsitatud kui elanikud põllumajapidamises ilma kalurite, aednikkude, mesinikkude ja metsanduses tegevate. „Rahva tööala jne“ lhk. 43.

tuld — edu põllumajanduses näib olema otse seotud mitte üksi rahvaarvu püsiva seisuga, vaid ka selle otsekohese langemisega. Edenev põllumajandus ei heida mitte üksi rahva juurekasvu enesest välja, vaid ta tarvitab sõna otsekoheses mõttes vähem rahvast. Kahjuks ei ole meil andmeid käepärast põllumajandusliku rahva arvu kohta viimasel ja eelmistel rahvalugemistel, on olemas ainult võrdlevad andmed maarahva kohta, ning need andmed kõnelevad üsna selget keelt:

	Maaelanikkude arv Eestis		
	1897	1922	1922. a. arvud, kui 1897. a. = 100 võtta
Viru	101.057	107.093	106,0
Järva	50.166	53.301	106,1
Harju	92.264	96.182	104,1
Lääne	78 865	71.740	91,0
Saare	55.660	53.793	95,0
Pärnu	85.225	77.445	90,7
Viljandi	92.011	78.195	84,9
Tartu	148.009	135.853	91,7
Võru	93.033	84.574	91,0
Kokku	796.290	758.176	95,2
Elanikkude arv linnades	148.778	225.045	151,2

Vaatamata agraarreformi peale ja vaatamata rahva üldise juurekasvu peale on rahvaarv lausal maal ja alevites viimase 26 aasta jooksul 5% võrra vähenenud. Ei julgeks tõendada, et isegi neis kolmes maakonnas, mis juurekasvu näitavad, see juurekasv on sündinud põllumajandusliku rahva arvel, sest Virumaa on meie kõige tööstuslikum maakond, Harjumaal asub Nõmme ja Järvamaal niisugused endised alevid nagu Türi ja Tapa. Viljandimaal, mis sammub esirinnas meie piimaasjanduse arenemise alal, on rahvaarv kahanenud tervelt 15%, ning ka Võru-, Pärnu- ja Tartumaa jäävad ainult vähe Viljandimaast maha.

Loodame, et agraarreform vähemalt ajutisekski rahvaarvu kahanemisele maal piiri paneb. Loota rohkem ei ole mingisugust erilist põhjust, niisama ei ole põhjust rohkem soovidagi, sest eelpool nägime, et seesugune rahva kuhjunemine maal tähendab produktiiviteedi langemist, mis meil juba isegi madal on. Sellega tuleme uuesti oma ammu ülesseatud ja mitmel puhul korratud väite juure, et meie rahvaarvu kasvamise probleemi võti on tööstuses. Kahju, et puuduvad rahvaarvu andmed Petseri maakonna kohta a. 1897. Vaevalt aga võib oletada, et ka seal rahvaarv kahaneks, sest sündivus on seal kõrge ja rahvas võis kuni kõige hilisema ajani põllule paigale jääda. (Järgneb.)

Riigi 1925. a. eelarve täitmise aruanne.

A. K.

Esimest korda on rahaministeeriumi poolt kokku seatud riigi eelarve täitmise aruanne. Kui esimene katse sellel alal, sisaldab aruanne palju tehnilisi puudusi. Jättes praegu kõrvale nende puuduste arvestamise, peame konstateerima, et aruanne näitab siiski, kui palju 1925. a. on riigikassa tulusid saanud ja kui palju kulusid teinud. Avaneb esimene juhus võrrelda tegelikke tulusid ja kulusid eelarvega, vaadelda kuivõrd täpselt on suudetud eelarvet täita. Võtame vaatluse alla üksikult tulude ja kulude osad.

I. Tulude osa.

Korralisi tulusid on saadud Mk. 112.838.873.— võrra rohkem kui eelarves ette nähtud ja Mk. 153.083.951.— võrra rohkem kui 1924. a. Näib, nagu oleks paranenud meie majanduslikud tingimised ja nagu oleks meie välja pääsenud igasuguste kriiside umbsõlmest. Kuidas selle küsimusega lugu on, näitab üksikute tulude analüüs ja võrdlus eelarvega.

Meie tulud seisavad koos kolmest suuremast rühmast: 1) maksud 2) riigi monopolid ja 3) tulud riigi ettevõtetest ja varandustest. 1925. a. on nimetatud rühmad tulused annud:

1. Maksud:

a) otsekohesed maksud	Mk. 690.189.644.—	
b) lõivud ja tasumaksud	396.021.568.—	
c) kaudsed maksud	2.059.191.734.—	Mk 3.145.402.946.— ehk 42,3 %

2. Riigi monopolid

1.062.147.648.— 13,8 %

3. Riigi ettevõtted ja varandused:

a) riigi kapitalid	Mk. 81.092.774.—	
b) maad, hooned, metsad ja veed	1.082.441.835.—	
c) raudteed, post, telegr. sadamad jne.	1.838.111.277.—	
d) mitmesugused riigi ettevõtted	239.520.946.—	
e) riigi varandused	129.442.470.—	Mk. 3.370.609.301.— ehk 43,7 %

3. Segatulud, mahaarvat. tagasimaksud

142.061.379.— 0,2 %

Kokku: Mk. 7.720.221.273.— ehk 100 %

Maksudest, mis moodustavad 42,3% kogu meie tuludest, langeb otsekoheste maksude peale ainult 21,9%, lõivude ja tasumaksude peale 12,6% ja ülejäänud 65,5% kaudsete maksude peale. Otsekohesid maksusid on 1925. a. sisse tulnud Mk. 9.524.644.— võrra rohkem kui eelarves ette nähtud. Kuid see suurenemine ei ole saadud kõikidelt otsekohestelt maksudelt proportsionaalselt, vaid ühed maksud on rohkem annud ja teised vähem kui eelarves ette nähtud.

Tulumaksu on sisse tulnud Mk. 14.207.302.— võrra rohkem kui eelarves ette nähtud ja Mk. 4.027.989.— võrra rohkem kui 1924. a. Nii-
 sugune suurenemine on tingitud tulumaksu-seaduse osalisest muuda-
 tusest, mis esimest korda oli käsitusel 1925. a. Selle seaduse järele
 suurendati küll elatis-miinumumi ja perekonna liigete pealt maha-
 arvatavaid summasid, kuid tõsteti maksu % 2 % pealt 5 % peale.
 Selle tagajärjel langes tulumaksu maksjate arv kuni 50 % võrra, kuid
 maksu summa selle vastu tõusis. Seda ei olnud, nagu näha, ette
 näinud ka rahaministeerium, sest ta on 1925. a. eelarvesse üles võtnud
 10.000.000 mk. võrra tulusid tulumaksust vähem kui 1924. a. tegelikult
 sisse on tulnud. Seda tulu võime siis julgesti lugeda eelarve kokku-
 seadjatele juhuliseks tuluks. Äri- ja tööstusmaksu on sisse tulnud
 Mk. 7.210.014.— võrra vähem kui eelarves ette nähtud ja Mk. 20.234.126.—
 võrra vähem kui 1924. a. Ehk küll põhiärimaksust ja lisaärimaksust
 mitteavalikult aruandvatelt ettevõtetelt ehk n. n. puhtakasu maksu on
 sisse tulnud Mk. 1.887.823.— võrra rohkem kui eelarves ette nähtud, mis
 on seletatav sellega, et väiketööstus ja kauplused ei saa maksustatud
 tegeliku puhtakasu järele vaid maksukomisjonide äranägemisel kesk-
 mise kasu protsendi järele, siis sellevastu lisaärimaks avalikult aruand-
 vatelt ettevõtetelt, keda maksustatakse nende arveraamatute järele tege-
 likult saadud puhtakasu pealt, näitab selgesti meie tööstuse ja kauban-
 duse seisukorda, mis aasta-aastalt halvemaks muutub. Ei saa märkimata
 jätta, et kui avalikult aruandvad ettevõtted selgesti näitavad tendentsi
 kasude vähenemise poole, ei ole õiglaselt maksustatud meie väikekaup-
 mehed ja töösturid. Tarvis on nende kohta maksev maksustamise
 süsteem reviderimisele võtta ja piir panna võimsatele maksuko-
 miteedele.

Maa- ja hoonete- maksu kinnisvaradelt on linnades küll
 Mk. 625.744.— võrra rohkem sisse tulnud kui eelarves ette nähtud, kuid
 maalt on sellevastu Mk. 704.236.— võrra vähem saadud. Üldiselt on
 seda maksu Mk. 123.594.— võrra vähem saadud kui 1925. a. eelarves
 ette nähtud, ja Mk. 3.088.191.— võrra vähem kui 1924. a.

Maksu kapitali protsentidelt on rohkem sisse tulnud
 Mk. 3.682.354.— võrra kui eelarves ette nähtud ja Mk. 4.523.011.— võrra roh-
 kem kui 1924. a. See vahe on saadud peaaesjalikult hoiusummade ja konto-
 korrent-arvete arvel. Nimelt on maksust hoiusummadelt Mk. 2.382.653.—
 ja maksust konto-korrent arvetelt Mk. 1.152.838.— võrra rohkem saa-
 dud kui eelarves ette nähtud. See näitab, et raha on hakatud hoiule viima,
 on loobunud raha ettevõtetesse mahutamisest. Kuid sellevastu saitud
 raha ettevõtjate kätte kõrge laenuprotsendiga pankade kaudu, mis

võimaldab viimaste rohkust, ja vähendab tuntavalt ettevõtete tulutoovust.

Kreposti- ja kinnituskas on küll Mk. 3.733.527.— võrra rohkem sisse tulnud kui 1924. a. kuid Mk. 5.906.925.— võrra vähem kui eelarves ette nähtud. Nähtavasti on eelarve kokkuseadjad üle hinnanud tehingute rohkust ja väärtust.

Pärandsmaksu on Mk. 4.875.520.— võrra rohkem sisse tulnud kui eelarves ette nähtud oli ja Mk. 6.058.437.— võrra rohkem kui 1924. a. sisse tulnud.

Lõivusid ja tasumaksusid on 1925. a. Mk. 17.083.868.— võrra rohkem sisse tulnud kui eelarves ette nähtud, kuid Mk. 175.994.996.— võrra vähem kui 1924. a. Lõivud ja tasumaksud, milledest peasa langed tempelmaksu peale, peegeldavad eneses täielikult meie majanduslist seisukorda. Tempelmaksu ja lõivusid on küll Mk. 3.021.295.— võrra rohkem sisse tulnud kui eelarves ette nähtud, kuid Mk. 190.022.070.— võrra vähem kui 1924. aastal. Järjekult majandusliste tehingute summa on langenud võrreldes 1924. a. 36°/. See arv räägib juba ise enese eest.

Maksu patentide ja proovide pealt on üldiselt sisse tulnud Mk. 925.418.— võrra rohkem kui eelarves ette nähtud ja Mk. 3.345.413.— võrra rohkem kui 1924. aastal. Sellel arvel on maksu leiduspatentide, kaubamärkide ja mudelite eest Mk. 1.094.260.— võrra rohkem saadud kui eelarves, mis näitab ainult võistluse suurenemist. Mõõtude ja kaalude õigekstunnistamisest ja mitmesugustest proovidest ja analüüsides on vähem saadud Mk. 174.853.— võrra kui eelarves ette nähtud. Viimane asjaolu näitab ka selgesti meie majanduslise tegevuse regressiivset käiku.

Mitmesuguseid tasumaksusid, millede hulka kuuluvad isikutunnistused, välispassid, kodakondsuse maks, hobusepassid jne., on Mk. 13.137.156.— võrra rohkem sisse tulnud kui eelarves ette nähtud ja Mk. 10.281.662.— võrra rohkem kui 1924. aastal. See suurenemine on sündinud peaaesjalikult välispasside, passide viiseerimise ja peatuslubade maksu arvel, milledest on Mk. 8.654.200.— võrra rohkem tulusid saadud kui eelarves ette nähtud.

Kaudseid maksusid on sisse tulnud Mk. 2.059.191.734.—, milledest tollid moodustavad umbes 75° ja aktsiisid 25°/. Üldiselt on kaudseid maksusid rohkem sisse tulnud kui eelarves ette nähtud Mk. 148.536.734.— võrra ja Mk. 298.985.856.— võrra rohkem kui 1924. a. Tollisid on sisse tulnud Mk. 52.644.349.— võrra rohkem kui eelar-

ves ette nähtud. Sellel arvel on annud sisseveo toll Mk. 46.264.487.— mis on tingitud tollitariifi kõrgendamisest, ja väljaveo toll Mk. 4.952.557.—

Aktiise on sisse tulnud Mk. 95.892.385.— võrra ehk ligikaudu 25%, võrra rohkem kui eelarves ette nähtud. Sellel arvel on tubaka-aktsiis üksi Mk. 82.920.942.— võrra ja õlle-aktsiis Mk. 6.859.800.— võrra rohkem annud kui ette nähtud. Rahaministeeriumi seletusest on näha, et „tulud suurenenud peaaesjalikult tubaka-aktsiisi kõrgenemise tõttu.“ Kuid see ei vasta tõele. Tubaka-aktsiisi ei ole meie teada kõrgendatud 1920. a. saadik. See tubaka-aktsiisi suurenemine on rahaministeeriumi ettevõtete kartelliseerimise produkt, sest statistilised andmed näitavad, et tubakavabrikutes produktsiooni suurenemist 1925. aastal, võrreldes 1924. aastaga, ei ole märgata. Siin on lihtsa hindade tõstmisega tegemist, mille tõttu ka aktsiisimaks on tõusnud, sest viimane võetakse protsentuaalselt müügihinnast. Et aktsiisimaks tubaka-saadustelt teeb välja 30–35% viimaste müügihinnast, siis on tubaka-töösturid, võrreldes 1924. a. umbes 165 miljoni marka rohkem puhaskasu saanud. Et aga riigi tulusid suurendada 82,9 miljoni võrra ja sealjuures üksikutele ettevõtjatele 165 miljoni teenida anda, ei saa kuidagi viisi õigeks majanduspoliitikaks pidada.

Õlle-aktsiisi suurenemine on tingitud aktsiisimaksu kõrgendamisest 33,3% võrra augustikuust 1925. a. aga mitte õlle produktsiooni kasvamisest, nagu seda rahaministeerium seletab.

Piirituse monopol on tulusid Mk. 47.747.648.— võrra rohkem annud kui eelarves ette nähtud. Sellest suurenemisest langeb umbes 20 miljoni väljavetava piirituse arvele, kuna ülejäänud sisemaa piirituse arvele. 1925. a. piirituse müügis mingsuguseid muudatusi ei olnud. Oli maksev veel tshekisüsteem ja hinna kõrgendusi piirituse pealt ei olnud. Piirituse müügi suurenemist sisemaal võib seletada ainult 1925./26. a. talvel valitsevate jääoludega, mis sundisid piirituse laevastikku Soome lahest lahkuma ja seega katkestasid piirituse salasisseveo, mis andis riigile ümarguselt 28 miljoni marka rohkem tulusid. Kui seda suurenemist kirjutada detsembrikuu arvele, siis umbkaudu teeks välja riigi kahju, mis piirituse salajasest sisseveost tekib, umbes 250 miljoni marka aastas. See summa on seda väärt, et piirituse salajase sisseveo vastu energilisemaid abinõusid tarvitusele võetaks.

Riigi ettevõtted ja varandused moodustasid 1925. a. 43,7% kogu tuludest. See osa tulusid seisab koos riigivarade eksploateerimisest, riigivarade realiseerimisest ja riigi ettevõtete tuludest. Riigi kapitalide kasutamisest on tulu saadud Mk. 6.937.774.— võrra rohkem kui 1924. a.

Peaosa riigi kapitalidelt saadud tuludest moodustavad protsendid fondidelt, laenuidelt ja arvetelt. Protsenta ja viivitusrahasid on Mk. 10.593.912.— võrra rohkem sisse tulnud kui eelarves ette nähtud, mis näitab laenusummade suurenemist ja raskusi, mis laenude tagasiisaamisega seotud. Viimast tõendab veel asjaolu, et fondide ja laenude tagasimaksu arvel on vähem sisse tulnud Mk. 3.656.139.— kui eelarves oli ette nähtud.

Raudteed on annud üldiselt Mk. 1.221.619.— võrra vähem tulusid kui eelarves ette nähtud, kuid üksikute allikate järele on sõidupiletite müügist Mk. 3.682.746.— kaubaveost, Mk. 29.020.066.— ja eelmise aasta maksusid Mk. 31.786.559.— võrra vähem kui eelarves ette nähtud. See näitab selgesti meie kaubanduslise tegevuse vähenemist. Rohkem kui eelarves ette nähtud, on sisse tulnud bagaashi veost Mk. 2.360.612.— transiidist 2.914.170.—, trahoisid Mk. 870.376.—, ja mitmesuguseid tulusid Mk. 57.122.594.— Viimased modustavad tulusid mitmesugustest raudteevalitsuse operatsioonidest ja ettevõtetest.

Sadamad ja laod on annud küll üldiselt tulusid Mk. 10.558.369.— võrra rohkem kui eelarves ette nähtud. Rohkem on saadud laeva- ja sadamamaksusid Mk. 11.386.097.— vastavate tariifide tõstmise tõttu ja kraanade tarvitamisest Mk. 314.830.— võrra, kuid maksu ladude tarvitamise eest on vähem saadud Mk. 1.142.559.— võrra.

Post, telegraaf ja telefon on üldiselt annud Mk. 428.527.— rohkem kui eelarves ette nähtud. Tulude suurenemine on sündinud telefoni arvel. Nimelt on telefonimaksu Mk. 3.414.069.— võrra rohkem sisse tulnud kui eelarves ette nähtud, mida tuleb kirjutada osalt tariifide tõstmise, kuid peaaesjalikult võrgu arenemise arvele. Tuntavalt on kasvanud abonentide arv maal. Post ja telegraaf, tariifi kõrgendamise peale vaatamata, on annud vähem tulu Mk. 2.985.542.— kui eelarves ette nähtud, mis jällegi kinnitab ärilise tegevuse vähenemist. Lõpuks mitmesugused riigiettevõtted s. o. ettevõtted sõna tõsisel mõttes on annud vähem tulusid Mk. 6.507.954.— võrra kui eelarves ette nähtud.

Võrdleme aruandes näidatud tulusid riigiettevõtetele sama ettevõtete bilanssides näidatud puhtakasuga. (V. tab. lhk. 278.)

Nii siis näitavad riigiettevõtete bilansid, peale viimase, Mk. 100.828.386.— võrra rohkem puhaskasu kui riigikassa aruande järele on saanud. Kahjuks ei ole bilanssidele juure lisatud puhtakasu jaotamise arvet, millest oleks näha, kuhu on jäänud 37 % puhtastakasust? Igatähel on arusaamata, miks on riik tulusid vähem saanud kui eelarves ette nähtud. Tegelikult ei ole ka see puhaskasu veel lõpulik. Kui

Ettevõtte nimetus	1925. a. riigi tulu	1925. a. puhaskasu
1. Eesti Pank	147.645.763.-	217 179.280.-
2. Riigi põlevkivitööstus	11.133.232.-	15.007.160.-
3. Riigi turbaööstus	—	7.186.954.-
4. Riigi trükikoda	—	1.320.577.-
5. Mitmesugused abiettevõtted	12.183.229.-	
a) Sadamatehased		12.599 047.-
b) Vangimajade töökojad		13.410.862.-
c) Harku turbaööstus		2.243.301.-
d) Riigi Teetaja		2.580.988.-
e) Harku mõis		104.292.-
f) „ kolonii		358.149.-
Kokku:	170.962.224.-	271.790.610.-

Puudub riigi metsatööstuse bilanss.

maha arvata puhtastkasust vastavad riigi maksud, mida eraettevõtjad peavad maksma, siis on küsitav, kas üldse kasu järele jääb. Pealegi ei ole puhaskasu saadud täielikult tööstusest, vaid kõrvalistest tuludest. Nii annab umbes 50% puhtastkasust Riigi trükikoja elumajade esiloateerimine ja ettenägemata tulud. Umbes sama palju Sadamatehaste puhtastkasust moodustavad „mitmesugused tulud, mis tehaste otsekohe tegevusega ühenduses ei ole. Vangimajade töökodade tuludes leidub ka sarnaseid tulusid, kui sigadepidamise, põllupidamise jne. tulud, kuna aga kulude osas ei leidu ruumide üüri, kütte, valgustuse jne. kulusid. Harku turbaööstuse kulude osas puuduvad administratsiooni kulud. Kui siia veel juure lisada Laevasõidu Ameti bilansis figureeriv puhaskahju kolme aasta eest, üle 10 miljoni marga, siis võib ütelda, et riiklised ettevõtted annavad riigile puhast kahju. Kuid nende kasutada on suured operatsiooni fondid, mida otstarbekohasema kasutamise juures rahvamajanduse tõstmiseks palju produktiivsemalt võiks ära tarvitada.

Lõpuks peab konstateerima, et eelarve on küll täidetud ülejäägiga, kuid see ülejääk ei ole tekkinud mitte rahvamajanduse paranemisest, vaid ümberpöörduvalt, juhuslistest sissetulekutest kaudsete maksude arvel, riigivarade realiseerimisest jne., kuna aga tuluallikad, mis otsekohe seotud rahva hea käekäiguga, on tulusid vähem annud kui eelarves ette nähtud ja näitavad meie rahvamajanduse seisukorra halvenemist.

2. Kulude osa.

Tulude osas kujutas aruanne mitte riigi eelarve täitmise aruannet, vaid lihtsalt riigikassa kassaaruannet, milles olid üles loetud aasta sissetulekud, ära näitamata, kui palju oli tulusid sissetulekuks määratud ja kui palju tuluvõlgnikka 1. II. 26. a. jäi. Kulude osas kujutab juba aruanne tõesti eelarve täitmise aruannet, mille järele oli:

1. Ülejääk ülekantud 1924. a. eelarve krediididest	114.995.500.—	1. 1925. a. kulutatud	5.885.981.280.—
2. 1925. a. eelarve järele:		2. Ülejääk. 1925. a. eelarvest:	
a) põhieelarve	6.016.913.400.—	a) 1926. a. eelarve juure arvatud	57.562.469.—
b) lisaeelarve.	177.140.000.—	b) suletud	366.094.365.—
3. 1925. a. ülekulu	589.214.—		
	<u>6.209.638.114.—</u>		<u>6.209.638.114.—</u>

Sellest ülevaatest näeme, et 1924. a. krediidid on üle kantud Mk. 114.995.500.— suuruses ja 1925. a. on üle kantud 1926. a. peale Mk. 57.562.469.— ja suletud on Mk. 366.094.365.— s. o. tarvitamata jäänud krediit. Viimast suuremat osa moodustab Mk. 248.293.422.— välisvõlgade pealt määratud laenu protsenta, mis tasumata jäid Ameerika Ühisriikidele laenu fundeerimise tõttu, Mk. 11.729.252.— kursivahesid ja ülejäänud muudel põhjustel, milledest allpool.

Tegelikult on 1925. a. kulutatud Mk. 5.885.981.280.—, missugust summat võiks spetsifitseerida järgmiselt:

		Kulu summa	% üld- kuludest.
I. Riigikogu:	Mk.	42.253.335.—	0,7
II Tsiivilasutused:			
1. Üldised valitsemise kulud	Mk.	233.575.767.—	
2. Kaubandus ja tööstus	"	12.173.886.—	
3. Maakorraldus, põllumajandus ja metsandus	"	342.751.617.—	
4. Välisesitus	"	112.489.814.—	
5. Töökaitse, hoolekanne ja tervishoid	"	335.267.424.—	
6. Post, telegraaf ja telefon	"	264.209.944.—	
7. Teed ja sademad, välja arvatud raudtee	"	<u>238.477.859.—</u>	1.538.946.891.— 26,1
III. Rahva haridus, teadus ja kunst	"	645.032.765.—	10,9
IV. Poliitsei	"	277.088.347.—	4,8
V. Kohud ja vangimajad	"	273.246.211.—	4,6
VI. Võlgade protsendid	"	32.553.426.—	0,6
VII. Riigi raudteed	"	1.133.563.654.—	19,2
VIII. Riigi viinamonopol	"	386.963.343.—	6,6
IX. Riigi kaitse	"	<u>1.566.424.907.—</u>	<u>26,5</u>
		<u>Kokku Mk. 5.886.077.279.—</u>	<u>100</u>

Riigikogule oli eelarve järele ette nähtud kulused Mk. 45.072 900.— kuid kokku hoida on suudetud Mk. 2.819.565.—, missugusest summast Mk. 2.213.859.— langeb riigikogu liigete koosolekutelt puudumise puhul tehtud mahaarvamiste peale, missugune summa teeb välja ligi 10% palkadest. Osa kulused on kokku hoitud selle tõttu, et muist töösid kantseleis on suudetud ära täita ajutiste vähemapalgaliste tööjoududega. Kuid selle peale vaatamata on kulud eelmisest aastast 2,2 miljoni võrra suuremad olnud. Suurenenud on nimelt esituse, majapidamise, sõiduabinõude muretsemise ja nende ülalpidamise ning remondi kulud.

Üldvalitsemise kuludest moodustab Mk. 124.727.116.— riigivanema, riigikontrolli, rahaministeeriumi ja siseministeeriumi ülalpidamise kulused, kuna Mk. 108.848.651.— on kulutatud maksustamise aparadi ülalpidamiseks.

Riigivanema ülalpidamine on 3,8 miljoni marka kallimaks läinud kui eelmisel aastal. Esituskulused on ise 3,3 miljoni võrra rohkem olnud eelmisest aastast, kuna ülejäänud osa langeb sõidurahade ja hoonete remondi peale. Täiesti uutena osutusid 1925. a. portfelli ministri ülalpidamise kulud 1,5 miljoni suuruses.

Riigi kantselei on 0,5 miljoni võrra rohkem kulutanud kui eelmisel aastal ja 1,2 miljoni 1926. a. peale üle kannud, missugused summad langevad kantselei kulude ja vappide ja pitsafite kulu arvele.

Riigiarhiivi kulud on 100.000 marga võrra suurenenud, võrreldes eelmise aastaga, ja nimelt ametnikkude ülalpidamise arvel.

Riigikontroll on 122.922 marga võrra vähem kulutanud kui eelarves ette nähtud, missugune ülejääk on tekkinud sõidurahade arvel, sest suurendatud järelkontrolli töö tõttu on osa komandeerimisi teostamata jäänud. Peale selle on aga 1925. a. vähem kulutatud 3,6 miljoni võrra kui eelmisel aastal. Kulude vähenemine on tekkinud peaaesjalikult ametnikkude kpondamise ja majapidamise kulude vähendamise tõttu. Vähem kulutanud kui eelmisel aastal, on ka rahaministeerium, ligi 1 miljoni võrra majapidamise alal, kuid kokku hoitud, võrreldes eelarvega, on Mk. 233.723.— missugune summa seisab koos üksikutest juhuslikkudest ülejääkidest ja summadest, milledest ei olnud tarvidust.

Siseministeeriumi kulud on suurenenud, võrreldes eelmise aastaga, 0,6 miljoni võrra, peaaesjalikult kantselei kulude ja juriidilise abi arvel, kuid administratiiv ja omavalitsuse asjade peavalitsused on 1925. a. vähem kulutanud kui eelmisel aastal 0,8 miljoni võrra palkade ja kultuurilise toetuse arvel.

Maksustamise aparaat seisab koos kolmest osast. Otsekoheste maksude alal on kulutatud Mk. 33.153.718.— 1,1 milj. marka vähem kui eelarves ette nähtud, kuid 1,1 miljoni võrra rohkem kui eelmisel aastal. Suurenenud on maksujaoskondade ülalpidamise kulud selle peale vaatamata, et töösid on katsutud ajutiste tööjõudude tarvitamisega kokku hoida, ja peavalitsuse palga kulud, mis millegiga seletatav ei ole.

Samuti näitab ka aktsiisi peavalitsus ühes ringkondadega 1,2 milj. võrra kulude suurenemist, peasjalikult palkade arvel, selle peale vaatamata, et vakant kohad ajutiselt täitmata olnud, ja autasude näol, mida eelmisel aastal ei ole. Kokku on kulutatud aktsiisivalve peale Mk. 24.851.958.—

Kõige rohkem on kulutatud tolliasutuste peale, Mk. 50.842.975.— kuid siiski 8,5 miljoni võrra vähem kui eelmisel aastal. Kulud on vähenenud peasjalikult tollihoone remondi arvel ligi 5 milj., palkade arvel 1,3 miljoni, ametnikkude ja teenijate varustuse arvel 1,5 miljoni ja kantselei kulude arvel. Võrreldes eelarvega, on suudetud kokku hoida 1,5 miljoni marka palkade, toetuste ja majapidamise alal.

Võrreldes kulusid saadud tuludega näeme, et otsekoheste maksude sissenõudmise kulud moodustavad saadud otsekohestest maksudest 4,8⁰%, aktsiisikulud aktsiisidest 5,1⁰% ja tollikulud tollidest — 3,2⁰%. Võrreldes tollidega, paistavad kõrged olema aktsiiside ja otsekoheste maksude sissenõudmise kulud. Viimaseid tuleks ja on ka võimalik vähendada, millest juba juttu on olnud.*)

Kaubandus-tööstusministeeriumi kulud on olnud Mk. 13.572.886.— ligi 3 miljoni marka vähem kui eelmisel aastal ja 0,6 miljoni võrra vähem kui eelarves ette nähtud. Kui sellest maha arvata kultuuriline toetus kirjanduse ja hariduse alal, missugused kulud on vastavalt rahvaharidusliste kulude arvele paigutatud, siis jääb kaubandus-tööstusministeeriumi arvele kulusid Mk. 12.173.836.— see summa on kulutatud peasjalikult ministeeriumi ülalpidamiseks. Kaubanduse ja tööstuse peale oleks otsekohe kulutatud järgmised summad: materjalide proovimised ja saaduste kontroll ning katsed Mk. 650.990.— informatsioon Mk. 326.537.— ja maapõue varade uurimiseks Mk. 398.203.—

Põllutööministeeriumi keskasutus on 2,4 miljoni võrra kulusid vähem teinud kui eelmisel aastal, peasjalikult palkade ja hoonete remondi arvel, kuid maakorralduse alal on kulutatud 2,5 miljoni võrra rohkem, just palkade, majapidamise ja hoonete remondi

*) „Taylorism ja riigiasutused“ „Eesti Majandus“ Nr. 5. 1926. a.

arvel. Põllumajanduse alal on kulud tõusnud, võrreldes eelmise aastaga, 10,5 miljoni võrra ja nimelt kultuurilise toetuse, hariduse, kirjanduse ja peaaesjalikult põllumajanduse alal, kuid selle vastu on riigi seemnekontrolljaama ja põllutöökatsejaama kulud umb. 100.000 mk. võrra vähenenud. Metsade peavalitsuse kulud on suurenenud 21 miljoni marga võrra, kusjuures metsaasjanduse peale on rohkem kulutatud 6 miljoni võrra palkade peale ligi 3 miljoni võrra, kantseleri kulude peale 2,5 miljoni võrra, metsakooli peale 2,5 miljoni, mida eelmisel aastal ei olnud.

Kokku on kulutatud põllutööministeeriumi alal 29 miljoni võrra rohkem kui eelmisel aastal ja ligi 4 miljoni võrra vähem kui eelarves ette nähtud, missugune kokkuhoidmine tekkinud mittetäielikkude koosseisude tõttu ja vähemad summad otsekoheaset kokkuhoiust.

Välisministeeriumi kulud on vähemad olnud 4 miljoni võrra eelarvest ja 3 miljoni võrra eelmisest aastast. Viimane on tekkinud vaba kohtade tõttu välisesitustes, rahvasteliidu liikmemaksu ja rahvusvaheliste maksude alandamisest, majandusliste kulude vähenemisest välisesitustes, peaaesjalikult kursivahede tõttu. Võrreldes eelmise aastaga, on kulud vähenenud välisesituste palkade ja hoonete remondi arvel. Peab märkima, et konverentside ja erakorraliste esinduste kulud on suurenenud 2 miljoni marga võrra.

Töökaitse, hoolekande ja tervishoiu alal on kulud eelmisest aastast suuremad 52,3 miljoni võrra, kuid vähemad 11,2 miljoni võrra, võrreldes eelarvega. Suurenenud on pensioni kulud 32,7 miljoni võrra, hoolekande kulud 8,7 miljoni võrra, hoolekande asutuste kulud 9,3 miljoni võrra, tervishoiu peavalitsuse kulud 10 miljoni võrra, kuna töökaitse osakonna kulud on vähenenud 10 miljoni marga võrra. Tervishoiu alal on kultuurilist ja hariduslist toetust rohkem antud 4,3 miljoni eest ja mitmesuguste tervishoiuasutuste ja varjupaikade peale rohkem kulutatud 6 miljoni marga võrra.

Vahe eelarvega on tekkinud sellest, et kõiki pensione ei ole jõutud eelarve-aastal välja maksta. Üksikasjaliselt on kulutatud töökaitse, hoolekande ja tervishoiu alal:

Kultuuriline toetus hoolekande alal	Mk.	22.888 109.—
Pension	"	156.239 232 —
Riiklik hoolekanne	"	41.061.548.—
Laste varjupaigad	"	25.251.836.—
Mitmesugused hoolekande asutused	"	19.056.646.—

	Mk.
Töökaitse alal kinnihusnõukog. ja kinnitusalade organiseerimine	590.186.—
ja tööstuse ühiskondade	3.845.509.—
Töökaitse jaoskonna ühiskondade	17 681.600.—
Tervishoiu alal kultuuriline ja haridusline loetus	10.349.001.—
Rahva tervishoid (millest üle 60% läheb suguhaiguste ravitamiseks)	8.966.066.—
Leprososooriumid	16.116.865.—
Mitmesugused tervishoiuasutused ja varjupaigad	

Nii näeme, et kõige rohkem on kulutatud hoolekande peale, kuna töökaitse väikese osaga on pidanud leppima.

Posti, telegraafi ja telefoni kulud on suurenenud, võrreldes eelmise aastaga, 15,6 miljoni marga võrra. Suurenenud on telegraafi ja telefoni korrashoiu kulud 2 miljoni marga võrra ja posti-telegraafi-asutuste kulud 19 miljoni võrra, mis on tingitud posti-telegraafi-telefonivõrgu suurendamisest. Kuid sellevastu on rahvusvahelisi maksusi vähem tasutud 7,4 miljoni marga võrra.

Võrreldes eelarvega, on vähem kulutatud 1,9 miljoni marga võrra, mis on tingitud vakant kohtadest ja võimalusest odavamalt ruume üürida ja küttematerjale muretseda kui esialgselt ette näha oli. Võrreldes tuludega, on post, telegraaf ja telefon 1925. a. Mk. 124.864.583.— puhas ülejääki annud, mis tuleb hiigla summaks lugeda, kui arvesse võtta, et post, telegraaf ja telefon ei ole mitte riikline ettevõtte tulude saamiseks, vaid meie majandusliste ja kultuuriliste tarvete rahuldamise närv, mis peab kõigile kättesaadav olema ja mida fiskaalsetes huvides kasutada ei tohiks.

Teede, sildade ja sadamate korras hoidmiseks on kulutatud Mk. 83.964.800.— s. o. 15,9 miljoni võrra rohkem kui eelmisel aastal, kuid mereasjanduse sadamate, tuleornide ja elektrikraanade peale on kulutatud 20 miljoni marga võrra vähem.

Riigiraudteed on kulutanud Mk. 1.333.563.654.— s. o. 29,5 miljoni marga võrra vähem kui eelmisel aastal ja 38,8 miljoni marga võrra vähem kui eelarves ette nähtud. Kulud on vähenenud, võrreldes eelmise aastaga, rongide liikumise ja kaubaveo alal 31 miljoni marga võrra, veerevate abinõude korrashoiu alal 42 miljoni võrra, kuid selle vastu on teede ja raudteede ehituste korrashoiu alal kulud suurenenud 24,6 miljoni, varustuse talituse arvel 3 miljoni ja abiettevõtete kulud 12 miljoni marga võrra. See näitab vedude vähenemist ja tarvidust teede remondiks.

Võrreldes eelarvega, on suudetud suurem summa kokku hoida sel teel, et eelarves ettenähtud tööd on suudetud odavamalt ära teha, mis on tingitud preemiade süsteemi sisseseadmisesest, samuti ka uuen-

duste läbiviimisest materjali tarvitamises ja tööjõu kokkuhoidmises. Palkade alal on kokku hoitud 3,8 miljoni marka koosseisude kokkutõmbamisest ja vakant kohtadest.

Tulusid on raudteed annud Mk. 1.327.478.381.—, seega töötanud Mk. 193.914.726.— ülejäägiga.

Politsei peale on 1925. a. 19 miljoni marka rohkem kulutatud kui eelmisel aastal, vaatamata politseide koondamise peale. Suurenenud on kulud peaaesjalikult sõidukulude, vangide ülalpidamise ja relvade ja laskemoona muretsemise arvel.

Kohtute ja vangimajade kulud on ka suurenenud, võrreldes eelmise aastaga, 34 miljoni võrra, kusjuures on suurenenud kohtuministeeriumi kulud 0,7 miljoni, riigikohtu — 1,8 miljoni, kohtupalati — 4,3 miljoni, rahukogude — 13 miljoni, prokuratuuri — 2,9 miljoni, vangimajade — 12,2 miljoni marga võrra. Kohtute kulud on suurenenud kohtunikkude palkade arvel, kuna vangimajade kulud — vangide ülalpidamise arvel, mis igatahes näitab kuritegevuse suurenemist.

Rahvahariduse alal on ka kulud tõusnud 35,6 miljoni võrra. võrreldes eelmise aastaga, millest langeb riigikoolide peale 10,5 miljoni, avalikkude ja erakoolide peale 27 miljoni, teaduse ja kunstiosakonna peale 6 miljoni, Tartu ülikooli peale 6,1 miljoni, kuna aga kulusid on vähem olnud eelmisest aastast Tallinna Tehnikumil 1,6 miljoni, haridusministeeriumi keskasutusel 0,4 miljoni, majandusosakonnal 4,5 miljoni ja kooliosakonna keskasutusel 2,6 miljoni võrra. Kulude suurenemine on sündinud palkade arvel, kuna Tallinna Tehnikumi kulud on vähenenud vastavate õppejõudude puudusel mõnedel kohtadel.

Riigiviinamonopoli kulud on suurenenud, võrreldes eelmise aastaga, 4,9 miljoni võrra ja vähemad on olnud, võrreldes eelarvega, 11,6 miljoni võrra. Kulude suurenemise piiritusmonopoli alal on tekitanud viinamüügi sisseseadmine pudelites. Kuid vabrikud algasid tööd hilja sügisel ja ei suutnud tellitud piiritust ära anda õigel ajal, mille tõttu ka ei suudetud ära tarvitada krediite piirituse ostu ja puhastuse alal.

Riigi kaitse alal on töötamas kaks orgaani — kaitseministeerium ja piirivalve. Esimese kulud on suuremad olnud eelmisest aastast ligi 200 miljoni marga võrra, teise omad umb. 2 miljoni marga võrra.

Üldkokkuvõttes näeme, et vaatamata selle peale, et meil majandusliselt kitsik aasta on olnud, on kulud peaaegu igal alal suurenenud. On püütud suurelt elada: esituskulusid suurendatud jne. Sellevastu aga paistab ka silma kulude suurenemine vangide ülalpidamise alal, mis ainult kuritegevuse suurenemist näitab. Tervishoiu alal lange-

vad suuremad kulud suguhaiguste vastu võitlemise peale. Kaubanduse, tööstuse, meresõidu, sadamate ja raudtee alal on kulud vähenenud, mis jällegi näitab meie tööstuse ja kaubanduse regressiivset käiku. Kokku on suudetud hoida pisut ametnikkude palkade alal, mis tingitud vakant kohtadest, mis näitab, et meil julgesti vähema arvu ametnikkudega läbi saab. Peale selle on vähemapalgalised ametnikud suuremapalgaliste kohuseid täitnud, mis näitab, kui tõsiselt meil ametnikkude palgaolusid parandada püütakse.

Veel viina- ja likööri-tööstusest.

A. K.

Meie viina- ja likööri-tööstuse seisukorra üle on „Eesti Majanduses“ Nr. 6/7 sõna võtnud V. B. Kõigi selles artiklis ettetoodud väidetega ei saa nõus olla. Kahtlemata on ja jääb Eesti põllumajanduslikeks määks, kahtlemata tuleb ka jätkata kartulikasvatust, kuid Eesti iseseisvuse ajast on majanduslikud olud muutunud. Skandinaavia riikides on maksvad keeluseadused. Saksamaal, nagu seda tõendab ise V. B., on piirituse üleproduktioon. Sama on ka seisukord Lätis ja Leedus. Puudub lähem turg meie piiritusele.

Teiseks on meie piirituse valmistamise hind tõusnud. Vene ajal oli piirituse valmistamine mõisates, kus seda valmistati oma majapidamise saadustest ja vabrikute eksploateerimine tuli odavam, sest küte saadi oma metsadest, tööjõud kasutati vabal ajal muude tööde peale. Praegu on vabrikud põllutööstusministeeriumi poolt välja renditud kartuli-ühisustele jne., kes peale rendi tasumist on sunnitud ostma kartulid, kütet, ülal pidama erilist viinavabriku valitsejat jne. Kõik need asjaolud teevad piirituse hinna kallimaks. Peale selle läks meie piiritus enne sõda Venemaale, missugune turg aga praegu suletud on. Just turgude puudusel oldakse sunnitud piiritust valmistama sisemaa tarvituseks.

Nii on meie piiritusetööstus ära tarvitanud kartulid:

1921/22. a. hooajal	4.117.403	puuda
1922/23. „ „ „ „	2.883.880	„
1923/24. „ „ „ „	2.744.480	„
1924/25. „ „ „ „	2.059.280	„

Kuid selle tõttu ei ole veel meie kartulikasvatust hädas. Kartul on leidnud omale ise väliturru. Nii on välja veetud kartulid:

1923. a.	— 58,0	miljoni marga eest.
1924. „	— 141,2	„ „ „
1925. „	— 169,7	„ „ „

Selle peale vaatamata on ka igat viisi püütud toetada just napsi- ja likööri tööstust välisurgude leidmisel, nii valitsuse kui ka seaduseandjate poolt. Nimelt 6. IX. 21. a. likööri seadusega on lubatud napside ja likööride väljaveo puhul võtta piirituse eest sama odavat hinda, kui see on määratud väljaveoks ja aktsiisimaks hoopis maha jätta. 19. XII. 23. a. seadusega on napsi- ja likööri tööstusele veel rohkem vastu tulnud: on lubatud neile müüa piiritust väljaveo hinnaga ja väljaveoks valmistatud jookide pealt ei võeta aktsiisimaksu. Väljaveopiirituse hind on 9 mk. kraad. Riigile aga läheb piiritus vähemalt 9 mk. kraad maksma, nagu seda V. B. ise tõendab. Järjekult saavad napsi- ja likööri vabrikud piiritust oma hinnaga. Suuremat vastutulekut riigi poolt ei tohiks nõuda. Sellega aga ei lõpe seaduseandja ja valitsuse vastutulek. Et ära hoida vähemate tehaste võistlust, on 1922. a. alates võimaldatud tegevus tehastel, kes produtseerivad vähemalt 2000 pange jookke aastas. 1924. a. on see norm alandatud 1200 pange peale. Teiste sõnadega peab iga vabrik vähemalt 1.200.000 mk. aastas aktsiisimaksu maksma, kuid rahas peab vabrik tasuma ainult selle osa pealt, mis sisemaa jaoks valmistatakse, kuna väljaveetud jookidele vastav aktsiisimaks kustutatakse normiarvelt maha. Näituseks on vabrik aasta jooksul valmistanud 1000 pange jookke sisemaa tarvituseks ja 200 pange väljamaale saatnud, siis ei pruugi tema enam 1.200.000 mk. aktsiisimaksu maksta, vaid ainult 1.000.000 marka. Mk. 200.000.—, mis vastab 200 pange väljaveetud jookidele, kustutatakse maha.

Nii siis on napsi- ja likööri vabrikud ka vähemate võistlejate eest kaitstud, millega nad on, võrreldes muu kodumaa tööstusega, erilisse seisukorda asetatud.

Mis puutub V. B. harutustesse sisemaa jookide kohta, siis tuleb neid täiesti ebaloogilisteks pidada, ja pealegi opereerib V. B. valeandmetega.

Esiteks ei saa kuidagi võrrelda 40° riigi viina napside ja likööridega kui kahte isesugust asja. Esimene on külmalt valmistatud piirituse ja vee filtreeritud segu, kuna napsid ja liköörid on soojalt valmistatud suhkru ja maitseainete lisandusega jook. Nii ei saa siis ka viina hinda võrdluse aluseks võtta. Kuid V. B. läheb veel kaugemale ja võrdleb piirituse müügihinda likööri vabrikute puhtakasuga, mis riik

viinamüügist saab. Võrrelda võib ainult ühesuguseid aineid, s. o. likööri likööriga ja napsi napsiga.

Sisemaa tööstuse saadused võivad kaitstud olla ainult väliskaupade võistluse vastu. Siin on aga valitsus jällegi vastu tulnud. Väljamaalt sisseveetud likööride pealt võeti tolli kuldfranki 19,5 br. kg. Pang jookke netto kaalub 28 nl., s. o. umbes 11,2 kg. Üks $\frac{1}{4}$ toobiline pudel kaalub umb. 300 gr., mis teeb välja pange kohta $300 \times 40 = 12000$ gr. ehk 12 kg. Nii oleks siis ühe pange brutto kaal $12 + 11 = 23$ kg., mille pealt tuleb tolli maksta $19,5 \cdot 75 \cdot 23 =$ Mk. 33.637,50, mis teeb välja 1° alkoholi peale 841 mk. Kui veel arvesse võtta, et kaubalepingud ei näe ette tolli alandamist likööride pealt, siis on meie liköörivabrikud 28-kordse piirituse hinnaga ehk 17-kordse piirituse + aktsiisimaksu hinnaga kaitstud välisvõistluse eest.

Mis puutub piirituse hinnasse, siis on isiklikeks tarvituseks määratud piirituse hind 53 mk. kraad ja viina hind 47 mk. kraad („Riigi Teataja“ nr. 1 – 1926. a.), aga mitte 48 mk. ja 41 mk., nagu V. B. oma kalkulatsioonides tarvitab.

Nii näeme, et likööritööstus on Eestis iseseisva kaitse all, kuid see ei rahulda veel V. B. Nõutakse riiklike kui ka temaga võistleva erafööstuse saaduste ühetaolist maksustamist, ehk teiste sõnadega riiklike viinamonopoli kaotamist. Sarnane nõudmine paistab aga pisut naiiv olema ja ei kaota sugugi piirituse salajast sissevedu, sest riigi viina hinna kõrgendamine ei suurenda kuidagi napside ja likööride tarvitamist, vaid just salajast piirituse sissevedu, mis aga rahvamajanduslikes, niisama ka riigi fiskaalsetes huvides ei ole.

Veel leiab V. B. „igasuguste ekstraktide ja preparaaside valmistamises“ suurt võistlust vabrikutele. Kas siis tõesti meie napsi- ja liköörivabrikute saaduste kvaliteet nii madal on, et neid saab igaüks kodu valmistada? Igatahes näitavad statistilised andmed, et meie

Aasta	Tehaste arv	Valmistatud jookke pangedes		
		Sisemaa tarvituseks	Välja veetud	Kokku
1920	5	526	—	526
1921	7	9.486	381	9.867
1922	8	10.968	555	11.523
1923	7	11.121	834	11.955
1924	7	10.879	1.112	11.991
1925	7	12.325	281	12.606

likööriabrikute toodang on 1922. a. alates jäänud püsivaks (ligi 12.000 pange aastas).

Kuid likööriabrikute kaitseks ekstraktitegijate vastu on valitsus kaitseabinõud tarvitusele võtnud ja määranud alkoholi kraadi hinnaks viina näol 47 marka ja piirituse näol 53 mrk. Kui keegi tahab ise likööri valmistada, siis peab ta ka piiritust ostma ja 23 mrk. kraadist rohkem maksma kui likööriabrikud. Pealegi ei saa niisugust jooki likööriks nimetada, vaid piirituse segule maitseainete juurelisamiseks. Niisuguste jookide müük on ka keelatud ja võistelda vabrikute jookidega ei saa.

Lõpuks peab tähendama V. B. nõudmiste kohta:

1) aktsiisimaksu ärakaotamine panderollide näol ja tema juurelisamine piirituse hinnale ei ole vabrikutele enestele kasulik — siis peaksid nemad piirituse ostmise juures suurema kapitali tööstusse mahutama, kuna nüüd tasutakse aktsiisimaks panderollide lunastamisel. Et aga enam-vähem tarvitav liköör vähemalt kolm aastat laagerdamist nõuab, siis tõuseks %%% operatsiooni kapitali pealt liig kõrgele ja teeks praeguse hinna veelgi kõrgemaks ja peale selle

2) tuleks vabrikutel tasuda lisamaks panderolli valmistushinna näol, mis ka vabrikutele ainult lisakuluks on.

3) Nõudmine, et piirituse kraadi hind ühes aktsiisimaksu ja panderolliga kokkuvõetult oleks vähe odavam kui riigi poolt otseteed tarvitajale müüdava viina kraadi hind, ei vasta riiklise monopoli põhimõttele, sest see annaks võimaluse eraettevõtjatele võistelda riigiga.

4) Monopoli süsteemi juures ei ripu piirituse müügi hind valmistuse hinnast, vaid saab valitsuse poolt määratud ja peab ühtlasi ka riigi fiskaalsetes huvides olema, kuna valmistuse hinnast vähem aktsiisimaks, olgu ta proportsionaalne või mitte, ei suurenda kuidagi riigi sissetulekuid, vaid suurendab joomist, mis rahva tervishoidlisest seisukohast vaadates oleks otse kuritöö. Sest V. B. kalkulatsioonide järele on piirituse valmistushind 9 mrk. kraadist ja kui sellele hinnale juure lisada „sellest väiksem“ lisaaktsiisimaks, mis oleks maks 8 marka kraadi pealt, siis tuleks riigil viina müüa pool toopi viina 68 marga eest. See arv räägib ise enda eest.

5) Väljaveo formaliteetide kohta võiks tähendada ainult niipalju, et vabrikud, kes valmistavad väljaveoks jooke, asuvad Tallinnas ja loomulikult tuleb neil kaupu üle Tallinna tolliameti saata. Laevade tonnaashi piiramine ei saaks takistuseks olla, sest kaugesõidu laevad annavad tonnaashi välja, kuna aga väikeste laevadega ei ole kuhugi saata.

6 ja 7) Ekstraktide küsimus on niivõrd tähtsuseta küsimus, et selle kohta ei maksaks sõna võtta, kuid ühte peab tähendama, et alkoholita jooke napside, likööride ehk teiste alkoholiliste jookide nime all valmistada ja müügile saata on keelatud likööriseaduse § 1 märkus 2. põhjal.

Saksa-Vene kaubandus.

Saksa-Vene kaubandus näitab viimase aasta jooksul erakordselt kiiret tõusu. Võrreldes 1924. a. tõusis üldlääbikäik aastal 1925 120% võrra. 1926. a. I veerandil, võrreldes eelmise aasta sama ajaga, on märgata veelgi suuremat juurekasvu, — nimelt 125% võrra. Kaugelt suurem osa läbikäigu tõusust langeb Saksa kaupade väljaveo peale Venesse, mis 1926. a. I veerandis umbes 4,3% Saksa üldväljaveost välja legi 1,4% vastu 1924. aastal. Venemaa on järjekult kuuendal kohal Saksa kaupade ostiatest maadest, ja nimelt asub ta Põhjamaade, Belgia ja Austria ees. Saksa sisseveo (mis 2,6% Saksa üldimpordist moodustab) tõus Venest on märksa väiksem. Esialgsest kavast tegelikult väiksemaks osutunud äljaveo läbi tekkinud tühja koha kattis Vene Saksamaa suhtes kinni suuremal hulgal kulla saatmisega Saksamaale. Aastal 1925 tuli Vene kulda 22,2 milj. Saksa mk. väärtuses Saksamaale ja deponeeriti septembris Saksa Panka kaubakrediidi kindlustuseks. Deponeeritud kulda seni tagasi viidud ei ole. Käesoleva aasta algul jõudsid veel kaks Vene kullasaadetist, kokku 42,5 milj. S. marga väärtuses, Saksamaale. See Vene riigipangast võetud kuld tarvitati Vene kohustuste katmiseks, mis 1925. a. 6. oktoobril sõlmitud Saksa-Vene krediitilepingust tekkisid. Tasumine sündis kahes osas — 28. jaanuaril ja 28. veebruaril 1926 — Saksa riigipangale, kes ta oma kullatagavarade juure arvas. Kullasaadetiste osatähtsus Saksa-Vene kaubanduslise läbikäigu suurenemises on, eriti 1926 esimeses veerandis, väga suur.

Saksa sissevedu Venest arenes puht-kaubanduslises vahetuses 1924. a. jaanuarist peale järgmiselt:

(Tuhandetes Saksa märkades.)

	Kokku	Toiduained	Toores- ja poolvalmis ained
1924.	125.996	65.686	57.246
1925	209.082	91.408	112.897
(I veerand) 1926	50.531	28.848	20.292

Kaupade üldsissevedu Venest on 1924. aastast kuni 1925. a. 66% võrra tõusnud, 1926. a. I veerandis, võrreldes eelmise aasta sama ajaga, sellevastu ainult 16% võrra. Silmatorkav on toiduainete sisseveo tuntuva tõus ja vast ilmsikstulnud Vene tooresainete ja poolvalmiskaupade sisseveo langus. Tooresainete sissevedu, mis 1925. aastal äärmiselt edukalt arenes, on jällegi väiksem toiduainete sisseveost. Toiduainete sissevedu, millest 90% langeb vilja, munade ja või peale, näitab üksikasjus järgmist pilti:

	(Tuhandetes Saksa markades)		
	Teravill	Munad	Või
1924	42.834	10.001	5.065
1925	34.429	33.895	13.687
1926 (I veerand)	20.941	4.393	300

Vaatamata raskuste peale, mis Vene viljasaagi realiseerimisel ees seisid, ja ebasoodsate hinnatingimuste välisturgudel, võis Vene siiski 1925/26 viljakampanii algusest kuni käesoleva juuni lõpuni üle 80 milj. mk. eest teravilja Saksamaale välja vedada, 13,7 miljoni vastu tervel eelmise aasta viljakampaniil.

Veidi ebasoodsaks kujunes hiljuti Vene tooresainete ja poolvalmiskaupade sissevedu. Langus eelmise aasta sisseveo vastu, mis 1926 a. I veerandis umbes 12,4 milj. mk. ulatas, on esijoones õliseemnete ja tooresainete sisseveo vähenemise tagajärg. Tähtsamate Vene tooresainete väljaveo areng Saksamaale selgub järgmisest tabelist:

	(Tuhandetes Saksa markades)				
	Õli-tooresai- ned ja -seemned	Õlikoogid, kliid,	Puu	Mineraalid	Karva- nahad
1924	5.410	1.294	5 665	4.849	15.765
1925	27.762	9.152	18.191	14.102	11.885
1926 I veerand	5.205	5.764	1.548	3.566	87

Silmatorkavat langust karvanahkade sisseveos katab kinni, igatahes ainult osalt, karvanahakaupade suurendatud sissevedu. See tõusis 1,9 milj. pealt aastal 1924 2,6 milj. peale 1925. aastal ja näitab üksikutel veerandaastatel, alates 1925. aastast, järgmist arengut (tuhandetes Saksa markades): 784, 402, 1030, 345 ja 1207. Peale karvanahakaupade ei importeeri Saksamaa pea mingisuguseid muid valmiskaupu.

Vene müügituru suurenev tähtsus Saksa tööstusele selgub järgmisest ülevaatest Saksa kaupade väljaveo kohta Venemaale.

	(Tuhandetes Saksa markades)		
	Kokku	Valmiskaupad	Tooresained ja poolvalmiskaupad
1924	89.041	71.691	15.785
1925	250.021	203.977	28.741
1926 I veerand	108.093	100.992	6.475

Väljavedu Venesse, millest 1925. a. lõpuni 80% ja nüüd juba 92½% koosnes väliskaupadest, näitab ülisuuri kasvu. Tõus ulatab 1924. kuni 1925. aastani umbes 180%-ni ja 1926. a. I veerandis, võrreldes eelmise aasta sama ajaga, veel 140%. Toiduainete (jahu ja suhkur) väljavedu on, peale mõõdunud aasta head saaki, täiesti soiku jäänud. Tõusnud on selle vastu tooresainete ja poolvalmiskaupade, isearanis aga valmiskaupade väljavedu. Metall- ja masinatööstuse saaduste müük Vene turgul on, eriti viimasel ajal, Venele antud krediidide tõttu tublisti laienenud:

	(Tuhandetes Saksa markades)			
	Metallid, metallkaupad	Masinad	Elektrotehnika mehaanikatööd	Jõuvankrid, jalgrattad.
1924	9.412	10.975	7.371	1.211
1925	45.570	56.683	16.921	4.795
1926 I veerand	24.531	19.845	8.401	2.076

Ka teised Saksa kaubad, nimelt keemiasaadused ja arstirohud, tekstiilsaadused ja nahk ning nahkkaubad, leiavad head turgu, mida tõendab nende tööstusharude järjekindlalt tõusev väljavedu Venemaale.

	(Tuhandetes Saksa markades)				
	Keemiatööstus	Tekstiil- saadused	Nahk, naha- kaubad	Paber, paberikaubad	Klaas, klaas- kaubad
1924	23.201	12.874	5.619	2.549	1.693
1925	55.012	21.671	17.171	8.150	3.935
1926 I veerand	20.324	8.505	6.677	6.908	1.387

Eelseisvad arvud, mis ilma erandita on võetud Saksa väliskaubanduse statistikast ja käivad ainult Euroopa-Venemaa kohta, annavad kujuka pildi Venemaa, kui tähtsamate Saksa tööstusharude müügituru tähtsusest. Venemaa, olles puhas põllumajandusline riik, on tööstuslises kaugele maha jäänud ja sunnitud valmiskaupu väljamaalt ostma. Saksamaa on oma geograafilise asukoha ja ka ennesõjaaegsete laialdaste kaubandussuhete tõttu Venega — kohaseks kaubavarustajaks talle. Piinlikku ekspordi maksutingimuste küsimust on võimalik lahendada mõlema poole rahulduseks mõistliku krediteerimise abil. Mõõdunud aasta sügisel Venele antud esimese krediidi soodne mõju Saksa ekspordi peale tõendab seda küllaldaselt. Venemaa ostujõudu, mis igatahes ainuüksi lõikuse tagajärgedest oleneb, ei tohi alahinnata. (Eesti-Vene Kaubanduskoja informatsioonist.)

Ringvaade.

Laenuprotsendi alandamine Eesti Pangas.

Eesti Pank teatab ametlikult, et 1. oktoobril s. a maksma pendakse järgmised protsendi-määrad: vekslid diskont kuni 90-päevaliste pealt 8⁰/₀, üle 90-päevaliste pealt 8¹/₂⁰/₀, ilma mingisuguse komisjonita, konto-korrent laenu 9⁰/₀, samuti ilma komisjonita. Konto-korrent ja teiste laenude kindlustuseks esitatud pantide pealt võetakse peale selle 1/10⁰/₀ pandi väärtusest hindamise ja hoidmise kuludeks, pandimaja poolt üleantud väärtuse järele. Seda tasu ei võeta mitte võla kindlustuseks esitatud vekslite pealt.

Ülalnimetatud protsendi määrad hakkavad maksma otsekoheste laenuarvitajate kohta 1. okt. 1926. a., kuna pankade kohta senised normid ka pärast 1. okt maksma jäävad, kuni viimased oma juures vastavaid protsendi alandusi läbi ei ole viinud.

Ühiflasi teeb Eesti Pank erapankadele, kes tema juures laenu tarvitavad, tingimiseks, et need a) avalikult välja kuulutaks nende poolt võetavate ja maksetavate protsentide ja komisjoni ülem- ning alammäärad niihästi peapangas, kui ka osakondades; b) esitaks hiljemalt 1. novembriks s. a. omad kavatsused oma seniste protsendi- ja komisjoni-määrade muutmise kohta.

Senini oli vekslid diskont vastavalt 10 ja 10,5⁰/₀ ning konto-korrent-laenude 0/0 10,5 + 1⁰/₀ komisjoni veerandaasta suurema saldo pealt. Selle korralduse põhjenduseks seletas Eesti Panga direktor J. Kukk ajakirjanikkudele:

Peale pikemaid kaalutlemisi otsustas Eesti Panga juhatus alates 1. oktoobrist s. a. laenuprotsenti alandada. Viimasel ajal olid maksmas järgmised laenuprotsendid: Vekslite pealt oli alates 11. jaanuarist s. a. alla 3 kuud 10 prots., üle 3 kuu 10¹/₂ protsenti, kusjuures komisjoni arvel lisaprotsente ei võetud. Need normid olid maksmas eelmisel aastal. Konto-korrent-laenude pealt võeti käesoleva aasta 11. jaanuarist 10¹/₂ prots., millele juure tuli üks kümnendik prots. komisjoni veerandaasta suurema saldo

dealt. Nüüd minnakse 9 prots. peale, kus komisjonid ära on jäetud. See teeb diskonto juures 2 prots. alandust. Protsendi alandamine sündis mitmel põhjusel. Meil on kapitalikehv maa. Suurt pakkumist rahaturul meil ei ole. Seega ei tule alandamine kapitali küllusest. Eradiskont ja erapankade protsent on Eesti Panga omast veelgi kõrgem. Ta tõuseb linnades kuni 15⁰/₀, maal aga isegi kuni 21⁰/₀. Kuid selle peale vaatamata kestab nõudmine raha järele edasi ning andjad ei suuda nõudjaid rahuldada. Praegu maksetakse eraisikutelt raha laenates 2 kuni 2¹/₂ prots. kuus. Siin ei tegutse mitte igakord n. n. „must“ börs, vaid rahalaenajate ridades võib leida tuntud nimesid, kes varemalt isegi aadeli nime kannud.

Tegelikult on laenuprotsendi alandamise põhjuseks mitte nõudmise ja pakkumise vahetkord, vaid meie tööstuse ja ärielu kandejõud. Juba alates läinud aasta teisest poolest on siin tugevaid tervenemise, stabiliseerimise ja konsolideerimise tunnemärke. Paranemine läheb esialgu küll figusammul. Tegutsetakse suurte võõraskapitalidega. Selle rentabiilsuse pole aga nii suur, kui laenuprotsent, ka Eesti Panga oma. Praegu maksetakse laenu pealt 12—15 prots., kuna enne sõda parem ettevõtte omakapitalide kasutamisel osanikkudele dividendina maksis ainult sama palju protsente. Seni on meil ettevõtted näidanud sihtii suurt kasu ja seda laenatud raha juures. Kuid tegelikult on see olnud inflatsiooni kasu, mis tekkis kursside vahedest. Kui nüüd meie mark on stabiliseerunud, peavad ka ettevõtjad kalkultatsioone tegema kindla raha alusel. Eesti Pank on annud umbes 60 prots. laenatud summadest. Sellepärast saab siin võimistest ülevaate. Ning peab küsima, kas oli õige senist laenuprotsendi-määra maksvana hoida. Parem on saada vähem protsenti, kuid saada kiiremal viisil kätte, ennem kui kõrge protsenti juures võib olla raha üldse mitte kätte saada.

Teiseks kaalumiseks oli protsendi alandamisel küsimus, kas ei saaks üldiselt erapankade protsenti alla viia. Enamjagu erapanku on Eesti Panga võlgnikud, mis õieti Eesti Panga rahaga töötavad. Nende juures kasvavad hoiusummad kavakindlalt, kuigi mitte kiirelt. Selle juures laenavad pangad edasi Eesti Panga raha, sest hoiusummad ei anna veel nii palju, kui laenu nõudjad soovivad.

Maksmapandavad protsendid on maksvad nende laenude kohta, mis ettevõtete ja isikute poolt otsekohe Eesti Pangast laenatakse, kuna erapankadele laenu protsent endiseks jääb, kuni nende poolt ka määre ei vähendata.

Läti on selle küsimuse üle palju vaieldud. Nüüd dikteerib Läti pank erapankadele protsendi-määrad ette. Eesti Pank ei taha seda teed käia, sest ta kardab, et see tee sihile ei vii. Tahetakse, et pangad põhjalikult revideerimisele võtaks oma asjaajamise ja organisatsiooni kulud ja et nad ei võistleks üksiteisega hoiusummade protsendi ülesajamisel. Nii maksetakse erapankade poolt jooksvate arvete pealt 8—10 prots. ja tähtajaliste hoiusummade pealt 12—14 prots. Niisuguse protsenti juures peab raha välja laenates ka natuke asjaajamise kuludeks jääma. Need on Eesti Panga poolteist, erapankadel 3—8,7 ja provintsi pankadel 3,9—21,7 prots. laenude pealt laenude andmise kuludeks.

* Võib olla, et selle surve all erapangad oma kulusid kokku hoidma hakkavad ja selleks üksiteisega liituvad, mis sooviav on ja millest juba mõnel pool kõneldud. Pole küll loota, et erapangad otsekohe laenuprotsenti alandavad. Nad peavad oma kalkultatsioonid tegema, mis mõnda aega võtab.

Kuid on loota, et see uuest aastast tehakse.

Mõnelpool on sellega juba peale hakatud. Nii on Pärnu pangad oma vahel kokku leppinud, et nemad alandavad protsenti 18 pealt 15 peale, kuna Tartus alan-

du on 21 pealt 18 peale. Ka hoiusummade protsendi kavatses Eesti Pank ühe protsendi võrra alla viia. Temal pole sel alal kellegiga konkureerida ja tema ei saa kunagi võõra rahaga tegutseda. Ainult hoiukassa summade kohta tahetakse erand teha, sest see peab seaduse järele oma raha Eesti Pangas pidama. Viimasel ajal on krediidi usaldus väljamaal meie vastu märksa tõusnud. Pakutakse kaubakrediiti alla 6 protsendi. Varemalt võeti kapitali kinnituspreamiat kuni 2 protsenti. Nüüd on see alandatud 5 kaheksandiku peale.

Eesti Panga poolt on sellega järgmised laenuprotsendi alandamise motiivid üles seatud: esiteks pütub Pank meie äriettevõtetele vastu tulla, sest et ettevõtetesse mahutatud kapital mitte maksvat kõrget laenuprotsenti välja ei kannata ning peale selle loodab ta, alandades laenuprotsenti, ühtlasi suuremal viisil laenusid tagasi saada. Täiesti arusaadavalt käivad need motiivid üksteise vastu, sest tegelikult jääksid, kui mõlemate motiivide järele tegutseda hakataks, ettevõtete maksud laenude pealt Eesti Pangale endiseks. Kumb motiiv siis tegelikult selles aktsioonismõõduandvaks oli, jääb Panga seletuste põhjal arusaamatuks. Pank eitab kategooriliselt, et temo protsenti alandades Valitsuse juhtnõu järele on käinud, kes omalt poolt laenuprotsenti alandada lubas vastutasuks tööpalkade tõstmisele. Sellega on siin tegemist ainult kahe võimu korralduse juhusliku ühtelangemisega (?). Arusaadav on aga igaüks, et palkade kõrgendamine, mida valitsus sundmääruse abil läbi tahab viia, samuti kriipsu läbi tõmbab kaalutlemistest meie äriettevõtete kandejõu asjus, sest protsendi alandamise teel ettevõtete kohustuste koorma vähendamise arvel kavatses ühelt poolt Pank seda koormat suurendada suuremate võla sissenõudmiste kaudu ja teiselt poolt valitsus kõrgemate palkade kaudu. Jääb järele kolmas motiiv — Eesti Panga protsendimäära alandamine tooks enesega kaasa teiste pankade protsentide alandamise. Eesti Pank ise ei usu, et sellest midagi välja tuleb ja tõi ka andmed, mis seda põhjendavad. Erapankade kulud on nii suured, et nad 2% margega töötates, mida Eesti Pank neile lubada tahab, Eesti Pangast laenatud rahaga opereerides kahjuga peavad töörama. Senised kogemused on näidanud, et kunstlikude abinõudega kapitali protsenti alla viia ei saa ja kui seda ühele ehk teisele asutusele ette kirjutatakse, siis on tagajärg ainult see, et kogu kapitaliturug illegaalsele alusele satub. Kes ei tea, et kõik praegused protsendimäärad enam-vähem fiktiivsed on, ja et tegelikult raha eest Eestis n. n. musta börsi protsenta maksetakse. Et Eesti Pank kõige suurem rahalaenaja on, siis tähendab laenuprotsendi vähendamine käesoleval juhtumisel ainult ühe osa kapitalitarvitajate eelistamist, mis muudugi teisele osale seda suurema maksukoorma peale paneb. Sellega on kogu aktsioon ainult uus samm meie krediidipoliitika, ühtlasi ka kogu ärielu, nationaliseerimise poole ja sellega, neilt lähtekohtadelt vaadatuna, millel meie seisame, kahilemata väärsamm, mis enesega arvatavasti kaasa toob uue musta börsi õitseaajajärgu.

On täiesti õige, mis Eesti Panga juhatus ütleb, et rahaturu seisukord ei õigusta protsendi alandamist. Seda näitab kõige paremini Eesti Panga enese bilanss.

Aktiiva	Liikumine aasta				
	31.VIII-26.	31.VII-26.	31.XII-25.	algusest	viimasel kuul
Kassa	421,3	524,8	411,8	9,5	—103,5
Välisvarad	877,8	886,2	959,7	— 81,9	— 8,4
Laenud	5850,6	5860,1	5835,8	14,8	— 9,5
Akkreditiivid	554,3	585,6	586,0	— 31,7	— 31,7
Väärtpaberid	153,4	194,8	165,1	— 11,7	— 41,4
Muud akt.	373,5	373,0	231,3	142,2	0,5
Bilanss	8231,2	8424,6	8189,6	41,6	—193,4

Passiva

Kapitalid	506,8	506,8	464,2	42,6	—
Pangafähed (liikvel).	1867,1	1841,6	1899,9	32,8	25,5
Hoiusummad	4548,0	4763,2	4681,2	—133,2	—215,2
Kohustused välisva- luutas	102,5	105,6	58,7	43,8	— 3,1
Akkreditiivid ja gar.	560,2	591,7	607,3	— 47,1	— 31,5
Muud passivad	646,2	615,7	478,4	167,8	30,5
Üldtsirkulatsioon	3407,4	3282,4	3457,4	50,0	125,0

Neist võrdlustest on selgesti näha, et Panga seisukord ei aasta algusest, ega ka viimase kuu jooksul mitte paranenud ei ole, vaid pinevamaks on läinud. Hoiusummad näitavad õige tuntuvat kahanemist, eriti viimase kuu jooksul, mis tase on tehtud kassa arvel, emissiooni kasvamise teel ja viimaks väärtpaperite realiseerimise teel. Ka valuuta kate mõttes näitab Panga seisukord iga kuuga halvenemist. Kui välisvaluutat väliskohustused maha arvata, siis oli emissiooni valuuta kate 31.XII-25. 901,0 milj. mk., 31.VII-26. — 780,6 milj. mk. ja 31.VIII-26 — 775,3 milj. mk. Kui emissioonipanga arved sarnases suunas arenevad, siis ei mõlle ta mitte diskonto-protsendi alandamise, vaid diskonto-protsendi tõstmise peale. Meil öeldakse, see olla teooria, mida praktilises elus võimata olla tarvitada, niisama nagu meil elukalliduse vastu võeldakse laenu-protsendi alandamise abil, kuna mujal ilmas just ümberpöördult talitatakse. Imelik, kuidas see motiiv Eesti Panga intervjuus puudub. Kahjuks on senised kogemused näidanud, et Pank alati viltu on läinud, kui ta elupraktika nõudmiste järele talitas ja teooriat silmas ei pidanud.

Konflikt valitsuse ja töösturite vahel. Valitsuse poolt võeti hiljuti õige järsult üles tööliste palgaolude parandamise küsimus. Sellele järgnenud läbirääkimiste põhjal valitsuse esitajate ja töösturite vahel teatati valitsuse poolt avalikult, et tööliste palkade kõrgendamise asjus valitsuse ja töösturite vahel kokkulepe on saavutatud, kuna töösturite poolt selle kokkuleppe olemasolu kategooriliselt eitatakse. Igatahes on töö- ja hoolekandeministeeriumi poolt korraldus tehtud, mille järele 1. oktoobrist peale tekstiiltööstustes tööliste minimaal-palk peab olema meestele 18,75 mk. ja naistele 16,25 mk. tund, teistes tööstusharudes meestele — 21 mk., naistele 19 mk. tund. Minimaal-palk arvatakse välja sel teel, et rahapalga kogusumma ühe kuu jooksul ilma ületunni tasuta, ühes natuuras antavate soodustustega raha peale hinnatult jagatakse lähendatud aja kestel töötatud hariliku tööaja tundide arvu peale. Need normid ei ole maksvad õpilaste, tervisiliselt mitte täie tööjõuliste ja algajate tööliste kohta. Nagu sellest näha, ei ole jutt mitte tööliste palgaolude parandamisest, vaid minimaal-palkade kindlaksmääramisest, mis ainult kõige vähemal osa üldisest töölistperest puudutab (Töö- ja hoolekandeministeeriumi kokkuvõtte järele kõrgeneb nende normide põhjal maksetav tööpalk vast kõige rohkem 5000—6000 töölisel). Vabrikantide opositsioon sellele korraldusele tekib nähtavalt mitte nii palju tegelikult tööpalkade kõrgenemisest, vaid asjaolust, et valitsus sunniviisiliselt minimaal-palkasid maksuma tahab panna, ilma et sealjuures arvestaks meie tööstuse üldiste hädade ja tarvetega.